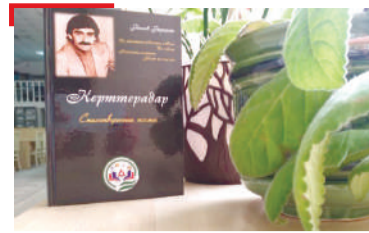

КУЛЬТУРА
ГалгIайчен кЪаман
культурах дувцаргда
Казахстанерча
этнографе музейс

10

ЛИТЕРАТУРА
Воккчача поэта цIи
Йовргъяц

9

СЕРДАЛО

1923 100 лет

WWW.SERDALO.RU

ГIАЛГIАЙ МЕХКА КЪАМАН ЮКЪАРА ГАЗЕТ

№16 (12593)
Бекарга
бутт,
27 ди, 2023 шу

Газет арадувл 1923-ча шера
майтсела бетга 1-ча дийнахъа денз

1973-ча шера
«Сердало»
газета
«Сийлен хъарак»
яха орден
еннай

МЕХКА ВАХАР

ГалгIайчен цIи
Йоаерий колледжа
кулгалхочунна
баркал аьлар Россе
Президента

2

КХЕРАМЗЛЕ

ГалгIайчен полице,
наькЪа бокЪонаш
телхаерашта, сунт тох

4

ШАХЪАРА КУЦ

Беркатеча гIулакха
тIахъех кагирхой

5

КЪОНАЧАР ГIУЛАКХАШ

Кагирхой комитета
болхло хилар «Машук»
яхача дешара центре

7

ИЛМАНХОЙ

Наха лархIар —
вахара дика белгало

8

www.serdalo.ru @gserdalo vk.com/gserdalo Дзен сердало

Вай дицдергдац
Коталон денга кийчо еш латт

3

**КЪахетамеча
наьха тоаба**

Дикача гIулакхий
никъ хержараш

6

Ишкола ГІахьожам беш хилар единороссаш

Коазой Мадина

Къаман программага ГІолла хьальбеш латтача ишкола болх мичахьа кхаьчаб хьажа баха хилар Шолжа-Кхалерча единороссий оагІон секретарь вола Іумаранакъан Аслани, Шолжа-Шахьарерча горсовета депутаташи. 720 дешархочунна лаьрхІа йола ишкол мишта тоаеш латт хьежар депутаташ. 2,8 гектар дола доазув да ишкола дІаденнар. Йоккхий сийрда классаш, къахьегамех йолча урока лаьрхІа тайп-тайпара пхьоаллеш, иштта дешара моттига мел эшар долаш хургьа керда ишкол.

«Ишкола коа берашта къоастадаь доазув, футболах, баскетболах ловза, салаІа моттигаш хургьа. ЛаьрхІачунга хьежача, укх шера, Іан хьалхарча бетта йистедала дезаш да деррига балхаш, Дала аьннадале. Шахьара бахархой дог ГІоздоаккхаш хожа дешара моттиг хургьа укхох, йистеяьлча», — дийцар из еш боакраша.

ГІалгІайчен цІи йоаерий колледжа кулгалхочунна баркал аьлар Россе Президента

ГІазданаькъан Ахьмад

Шолжа-Шахьарерча цІи йоаерий колледжа кулгалхочунна баркал оалаш, Мархинаькъан Мусайга Россе президента Путин Владимиргара каьхат дера, чоалханера хьал юстардаккхара а кхерамзленна лоІамхой дегІакхувлара хьакъехьа а цо шийгара доккха дакъа юкъедахьарах. Цу тайпара лакха мах баьб вай мехкахочун балха.

Халкъашта юкъера лоІамхой ди долаш, цІерах нах кІалхарбахара Ерригроссе студентий корпуса дикагІбола викалаш гулбаьбар цига.

«ЛоІамхой-оарцанхой кийчбеча Ерригроссе центре, цу юкъе Мархинаькъан Муса а волаш, кхайкарал дир Россе Президента Администраце кул-

галхочун хьалхара ГІонча волча Кириенко Сергейс, Іилман, лакхарча дешара министра Фальков Валере. Кхетаче дІахьош Кириенко Сергейс белгалдир, 2022 шера Ерригроссе студентий-наха ГІо дерий корпус, ший низ, хьинар ца кходеш болча наьха йоккхагІйола юкъарле хинна дІаэттай, аьнна. Цхьайолча хана, шоай са дехка бе безаш нийслу из болх, кхьволча сага вахар кІалхардаккхар духьа. Уж моттигаш вайна дика йовзаш я, массайолча дагадоаца хатар нийсеннача моттигашка уж хьалхарча аргІарІа кхача безаш ба. Цудухьа цига хул студенташ-оарцанхой хьалхарча мугІарашка латташ. Иштта нийсеннад Іаьржа хий хьийддача хана, цІи яьннача моттигашка, #Вай цхьана яха ГІо деш, COVID лазар денача хана. Иштта нийсделар Донбасса ба-

хархошта новкъостал ийшача а», — аьлар «Сердало» газетага ГІалгІайчен дешара, Іилман министрестве.

Мархинаькъан Муса Ерригача Россе оарцанхой болча студентий корпуса ГІалгІай отделене кулгалхо ва. Из цІихеза

хьехархо, иштта сийдола Россе профессионални дешара болхло ва. Мухьамада Мусайна деннача совІаташта юкъе да «КарагІдаьннарех» яха ГІалгІайчен паччахьалкхен лакхара совІат.

Россе спортсмений вІашагІтехача тоабан воккхагІвола тренер гІалгІа хилар

ГІазданаькъан Ахьмад

Вай мехкахо, Санкт-Петербурге вахаш вола Банхайнаькъан Темир, Россе вІашагІтехача латара тоаба (ММА) воккхагІвола тренер хилар. Цох дийцар «Сердало» газетага РФ Президентатарча массазарча ГІалгІай Республикан викалца болх бераша.

Банхайнаькъан Темира къахьегамега никъ дІаболалу, 2010 шера Россе спорта Министерствон департа-

мента Іилмах, кердадарех волча говзанча наькъагара. Цул ГІехьагІа из хилар, лакхагІча толамий департамента цхьан отдела кулгалхочун ГІонча волаш. Ахьмада Темира 2018 -ча шера денз, 2020 шерга кхаччалца Россе спорта Министерствон профсоюзга кулгалдаьд, цул ГІехьагІа федеральни боахамера из хьаваьлар. Цунна йоккха балха говзал я, цу бехктотхамеча ГІулакхе шийна карагІдоалар гойта аьттув балба цун», — аьлар тхоца къамаьл даьчо.

Коталон денга кийчо еш латт

Газданаькъан Ахьмад

ХьатладоагIача Коталон денна хетаяь, дукха кхетаченаш дIаяхьа лерXI вай республике.

Цу доккхача цIайна хетадаь кертгера концерт хургда Магасерча Алане доазон тIа. Ко-

талон денна хетабаь книжкай гойтам хьабелла лерXI кхоана къаман библиотеке а.

ХьатладоагIача бетта 5-ча, 7-ча деношка духьашха до-взийтара гойтамаш дIахьоргда цига. ТIема шерашка вай къаман наха лаяьча даькъах йола буклеташ екъаргья гулбенна-

рашта.

ХьатладоагIача бетта ялхлагIа дийнахьа Пхылекь-онгий-Юртарча культуран цагIа Коталон ди дездеи йола йоккха кхетаче хургья.

Цига дIахьоргйолча фестива-ла доакъашхой говзал йовзар-гья бахархошта. 78 шу доал, вай

лаьтгара эхкхавеш, моастагIа араваьккха. XIара сага боча да из ди, XIаране дег чу яха еза тIема доакъашхой цIераш. Коталон ди гаргадоаладе гIерташ дукха низ, синош Iодаьккад тIема бирсача шерашка. Вай сий дергда цу наьха массахана!

ТIема доакъашхой бицбергбац

Гаьгенаькъан Мартина

Украинерча тIема операцен юкье дакъа лоацаш болча вай бIухошта лаьрXIа, моллагIа йолча моттигашка гIола дIаяха низ болаш йола машенаш йигийтар вай республикера.

«Мичахьа гIола долхача наькъашка чакхйоалаш йола «УАЗ «Патриот» яха машенаш ийцай, къаман фондера къоастадаьча ахчак. Цу XIаманна хьалхаэтта, из соцам баьр ва вай мехкада Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьла.

Джип оалаш йола маше-

наш лаьрXIа хержай цу наха. ТIема доакъашхой хьал теркалдеш, баьб царна хоржам», — йоах тхога кхаьчача хоамо.

«Хала ха эттача хана, шоай Даьхен сий лораде ураэттарий хам баь вургвац цIаккха а! Республикакерча хьакимаша дIахо йодача хана а, мел эшаш дола

гIо лоаттадеш, теркалбергба тIема операцен юкье дакъа лоацаш бола вай бIухой, иштта цар дезалаш а. Шоай Даьхе лораеш латтараш бицбе бокьо яц вай!» — белгалдир вай мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьлас.

ГIалгIайчен юртбоахама центр баьцовгIай хьал тохкаш я

ГIалгIайчен юртбоахама центра лабораторе, тайп-тайпара анализаш еш, республикан юртбоахама баьцовгIаш тохкаш, болх дIахьош ба. Карарча хана гурахьа дувча ялата хьал миштад хьожаш ба, аьнна, хоам бу урхаллен зарбан болх лелабераша.

Из сenna деш да а цо малагIа таронаш лу а дий-цар юртбоахама центра говзанчаша.

«БаьцовгIай гIаьнаш малагIа хьале да хьожаш, дIахьоча балхо таро лу 40-50 минота 12-15 макро а микро а элементех уж диза дий ха, эшаш хуле, царна шоай ханнахьа молхаш тох. Из болх сиха дIабахьа йиш хул, цул совгIа баьцовгIаш кIалхарьяха таро а хул, нагахьа санна уж талха йолаеннаяле. МалагIа молха тоха езаш я баьцовгIаш ховш хилча, эшаш йола молха тоха еза, кхы гоа ца еш, уж дикагIа дегIайоагIаргIолаш. Молхаш цьхьатарра тоха йиш я, лаьттах дIаювш йолча а иштта цьхан XIаман чу ювш йолча а баьцовгIашта», — аьлар ГIалгIай Республикан юртбоахама центре.

Вай бIухошта новкъостал дахьийтар

Султиганаькъан Йоакъап

ТIема доакъашхошта эшачунга хьожаш ба вай республикера хьакимаш. Хий, иштта кхыдола дараш дахьийтар Украине укх наькъа.

«Уж XIамаш ийца вай бIухой болча бахараш ба Росгварде доакъашхой; шоай кулгалхо, полице полковник вола Буружанаькъан Михаил хьалха волаш», — йоах тхога бенача хоамо.

Иштта цига баьхача наха дийкьар чам бола, цIена хий. Вай мехкада Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьла ва из царна дахьийтар. ТIема операци йолаеннача хана денз, вай республикера дукха XIамаш кихьай Даьхен гIулакха латтача бIухошта. XIаравар, ший болча низаца, цу наха гIо де гIийртай. Вай къаман оамала белгало хинна дIаэттад из гIулакх.

Накъяш тоадераш республикага хьожаш ба

Коазой Мадина

Автодора министерствон говзанчаш даим республикан накый хьал миштад хьожаш ба, аьлар боахама зарбан болх лелабераша.

Массайолча юрташка, накъя йистош цѐньеш, никъ цѐна лоаттабеш бола болх бу. Иштта терко ю цар нах автобусашка хьожаш латта моттигаш а, гонахъара баьццара бай тѐбола доазонаш а хоза хилиятара. Массанахъара, кулгашча а эшача техникаца а, нувхаш дѐйбоах, блехъенна моттигаш цѐньо, хьатѐбаьнна хотта цѐнбаь дѐбоаккхаш, догѐах хьалйи-за моттигаш йокъаеш, болх бу цар.

Галгѐйчен полице, накъя бокъонаш телхаерашта, сунт тох

Султиганакъан Йоакъап

Паччахьалкхен автоинспекце болхлоша, Галгѐйч Республике гѐлла йолча МВД УУР, ЦПЭ болхлошца цъхана цѐй долча деношка Галгѐйче накъя бокъонаш телхаераш юхатехар, аьнна, хоам бир «Сердало» газетга моттигерча накъя полице.

«Цѐй дѐдаьнначул тѐхьагѐ а, из болх дѐахо дѐбахъа лаьрхѐад. Цъаболча водителаша новкъа лелара бокъонаш телхаеш хиларах, уж цу гѐулакха йоагѐаш йола терко еш цахиларах, зуламаш дувл накъяшка», — аьлар Галгѐйч Республикан паччахьалкхен автоинспекце болхлоша.

Цѐй долча деношка, хала

хете а, республике массехк машин вѐашкакхитта а, нах боабаь а, цъаболчарна чов-

наш яь а моттигаш хилар. Говзанчаша яхачох, керттера бахъан да, машенаш сиха лех-

каш хилар, духъала йоагѐаца машенашта юстара цабалар, шоай боаца никъ хьалуьвар.

Бокъонаш лораяр — бежтокхаме декхар

Наьха бокъонаш лораяр, къахъегарий кулгалхочунцара къамаьл

Курскенакъан Ибрахѐим

Моллагѐа болча мехка вахаш волча сага бокъонаш лораяр латтараша токхар докка декхар да. Вай мехка латгача Конституце белгалдаьд, малха ваьлча денз, сага бокъо яраш. Бакъда, цъаьца долча бахъанех из гѐулакх боагѐаца боараме лораяр де аьттуь боацаш нийслу. 25 шу да Россерча цу гѐулакхаш йолча институту сага бокъонаш къоастаяра тѐхьа къахъега. Вай республике из моттиг болх бе йолаеннай 2003-ча шера.

Къахъега йолаеннача дийнахъа денз, дукха кердадараш юкъекхувлаш, ма хулла ший хьал тоадеш, хьайоагѐа из моттиг. Таханарча дийнахъа малагѐа декхараш да царна хьалхашка латтараш, мишта дѐабода цар болх, дийцар оаха цунна кулгал деча Цѐечой Ибрахѐимца.

— **Шоашта хьалхашка латгача керттерча декхарех дувцал тхона, Ибрахѐим.**

— Регионерча моттига болх, РФ чубоагѐаца наха оттадаьча федеральни законца, тѐаккха вай республикерча законца, дѐахъош ба. Къахъега деза накъяш хьоахаде эттача, уж дукха да тха балхача. Эггара лоархѐамагѐа дар — нахацара гѐулакх, цар бокъонаш лораяр, дѐадахъар. Паччахьалкхен моттигаша боагѐаца боараме шоай декхараш кхоачашде цатигарах дола дош къоастаде дезаш хул тха каст-каста. Наха шоай бокъонаш дѐайовзийташ, малагѐаца оагѐорахъа болх дѐахъош ший

хѐама лораяр деза, дувц оаха бахархошка.

— **Цъаьца хѐама тѐагѐола латкъа баьхкача нахацара болх мишта дѐахъу оаш? Иштга латкъа воагѐаца сага малагѐа кийчо хѐама еза?**

— Хѐара дийнахъа тѐаййбу оаха уж нах. Каст-каста паччахьалкхен болх, моттигашка кулгалхой вѐагагѐехе, дѐабахъа безаш хул. Иштга аттагѐа да наьха хаттараш дашха. Дукха ха йоацаш, ЖКХ болхлоий, «Газпром Наьсаре» яхача моттигера къахъегамхой хьабийха, къоастадир оаха цъаьдола дешаш. Цъаь бала бувца хьатѐабоагѐаца сагага, эшаш дола къахъаташ хѐама деза. Тха мугѐарера гѐулакх из дале, болхлоша гѐо ду цу сага заявлени оттае, тѐаккха дѐахо из тохкаш болх дѐахъу оаха. Электронни адресах а язде йиш я сага ший ала безам бар. Цу гѐулакха оттадаь

электронни адрес хѐара денна болх беш да.

— **2022-гѐа шу чѐоагѐа хала хилар берригача мехка. Цунга хъежжа, атта хиланзар из ха вай республиканна а. Шун балха вѐалла йоткъам хиларий цу хѐамах, нахацара болх мишта лаьттар шун цу юкъе?**

— 2022-ча шера тха аппарате нахагара 845 каьхат каьхъар. 2021-ча шера лаьтгача хъалага хъежача, бахархошкара заявленеш дукхагѐа яр 2022-ча шера. Хѐаьта уж, дукхагѐаца даькъе, Наьсарен-Кхаленна, Шолжа-Кхаленна чубоагѐаца нахагара яр. Бахархой хаттараш тохкаш, 14 моттиге дѐадаха хилар тхо. 231 сага бокъонаш меттаоттаеш, царна доагѐар къоаста деш, болх дѐабихъар оаха. 426 каьхата тѐагѐола, де дезар хьалхадоккхаш, юридически оагѐоно гѐо деш моттиг хилар, 186 каьхат цу даькъ

тѐарча болх-моттигашка дѐадахъийтар оаха, цар тохкаргдолаш, къоастаде дезача деша цъаь йист йоаккхаргѐолаш. 531 паччахьалкхен моттигашка каьхаташ чуденнад оаха, бахархой хаттараш доашхаш.

— **Эггара дукхагѐа наха дагадоахка хаттараш малагѐаш да?**

— Дукхагѐаца даькъе наха дагадоахкараш ЖКХ оагѐонца, чѐуе фусам цахиларца, дарбанчера гѐо эшарца, бехача наха доагѐар къоастадарца дувзаделе хул.

— **Цу хаттарашка хъежжа, малагѐа болх дѐакхухъ оаш?**

— Республикан правительствон, Къаман Гуллама болхлой юкъекхувлаш, цъхъан кога тѐа доах оаха уж гѐулакхаш. Шоаш лаьрхѐаца хѐама тѐхъа, цъхъан бетта тхога хоам бу цар. Сага бокъонаш, законо юкъе доаладаьраш тохкаш къахъег цу наха, деррига а нийсача оагѐорахъа дѐадерзаргдолаш.

— **Украинера тѐма операци йолаелча денз, малагѐа хувцаш хиннад шун балха юкъе?**

— Тѐма операци тѐагѐола, цъаьца хувцаш юкъедаьхкад тха балха. Цу юкъе даькъа лоацарий, цига тѐахъехарий бокъонаш тохкаш къахъег оаха. Из операци йолаелча гѐоне, цу наха, цар цѐагѐарбарашта эшаш мел дола гѐо лоаттаде гѐерташ болх дѐахъу паччахьалкхено. РФ бокъонаш лораярхаш йолча моттига болхлошца, Госдума депутатгашца, тѐама гѐулакха хьалхалаттарашца бувзам лелабеш, боккха болх дѐабихъар оаха, есарал бига вай мехкахой мукъабоахаш. Цу

мугѐарера хаттараш дахъаш венар, цъаьккха аргѐа йоацаш хьатѐаьцар оаха. Цу юкъа, 20 каьхат каьхъар тхога нахагара, 113 сага шоай бокъонаш къоастае дагахъа хьатѐаухаш, къамаьл дир. Цу балха тѐагѐола вѐагагѐеллача, дерригача къамаьшта юкъерча форуме даькъа лоацаш хилар со Луганске.

— **2022-ча шера, оаш гѐо деш, хьакхеллар кагирхой юкъарлен моттиг. Цунна хьалхашка лаьтгача декхарех дувцал?**

— Тхона чѐоагѐа лоархѐама хилар, укхаза из моттиг хьакхоллар. Кагирхой, студентий бокъонаш къоастаяра тѐхъа вѐагагѐелла моттиг я из. Кагирхой моллагѐа долча хаттара жоп дала, из дашха кийча да тхо массахана.

— **Дѐадахъа шера баьча балхах фу аргдар оаш? Укх шера малагѐа декхар оттадаьд оаш шоашта хьалхашка?**

— Де дезараш дукха дале а, кхоачашде аьттуь баьннараш а кѐзига дац.

Паччахьалкхено даггара къахъег, республикан бахархой хьал, бокъонаш тоае гѐерташ. Итгаш шераш хьалха денз хъадоагѐаш дола цъаьца кхоачамбоацараш, катехъа, атта дѐадаха аьттуь балац. Паччахьалкхен ерригача болх-моттигашкара кулгалхой юкъекхувлаш, цъаьлахъа хѐама деза уж мо чоалхане дола гѐулакхаш. Хѐаьта из дукха къахъега, дукха низ Юбилла безаш болх ба. Тха таханара керттера декхар — республикан хѐара вахархочун бокъонаш лораяр, кхоачамбоацараш юстардахар.

Кагирхой наркотикех лорабар

Гизданаькъан Ахьмад

«Къаман унахцено» яхача мугIаре гIолла, кхетаче дIайихьар дешархошца Яндарерча культуран цIагIа. ВIашагIкхетаре дакъа лоацаш хилар юртарча дарбанчера болхлой.

Дешархошка дийцар, мишта дIаволалу саг наркотикашца ловзар де, малагIа тайпара зе ду цу дохьажо сага унахценонна. Цул совгIа, царга дийцар, наркотикаца базар лелаеча сага Iаьдало оттадаьча таIазарах.

Дарбанчера баьхкача лораша дийцар, наркотик яхача дохьажо сага сийрда вахар Iаьржделгах, цIаккха а дог делаш, ираз долаш из воахалургвоацилгах. Ший вахар лорадер саг ше ва! ХIара сага къовсам лоаттабе безаш зулам да наркомани! Бусалба наха юкьера хаьдда дIадала дезаш, во да из! Цу хIамах хьокхавенна саг, вIалла хье ца луш, дIавуьца веза вай Iаьдалга.

Беркатеча гIулакха тIахьех кагирхой

Султиганаькъан Йоакъап

Магасерча администраце болхлоша кхетаче дIайихьар, шахьарерча ишкола дешархошца. Шахьарерча моттигий куц тоаде кхеллача программа-

га гIолла дIахьоча онлайн-хоржамашка дакъа лацара тIахьийхар цар кагирхой.

«Администраце болхлоша кагирхошка дийцар, иштта дIахьоча онлайн-хоржамашта юкьебахкар, шахьа-

ра эггара хьалхарча аргIагIа тоае еза моттигаш хоржача мел лоархIае да. Паччахьалкхен доккхача гIулакха юкье дакъа лоацаш, хила веза хIаравар. Куц тоаде деза, аьнна, шийна хета доазув белгалде деза шахьар

тIа вахача хIара сага. Иштта дIахьош хилча, дуккха беркатегIа хул из болх».

Геттара раьза болаш, хьаллаьцар из къамаьл кагирхоша. Царна дага мел даьхкача хаттарашта жоп делар администраце болхлоша.

ГIалгIайчен 80% совгIа бахархой совлен квартира эца ловш ба

Султиганаькъан Йоакъап

80% совгIа ГIалгIайчен бахархой республикан шахьарашка совлен, шоай берашта хургIолаш квартира эца лерхIаш ба. Цунна тешал ду

карарча шера, бекарга бутт дIаболалуш, 100 сага юкье «Сердало» газета корреспондента дIабихьача хаттарий балхо.

«70% болча наха аьлар

квартира эцар — из хургдолчунна йоллаш йола лард я, цул совгIа, шоай берий кхоане Iалашьяр а да из», — йоакъап баьча тохкамо.

Мехка бераш дукха дола дезал бебаш латташ хилар а,

ший доалахьара боахам хьалбара дIадодаш дар дукха ахча хилар а лоархIаш, ГIалгIай Республикан бахархой ловш ба тайп-тайпарча доал деча даькъош тIа квартираш эца, е арендах мах луш уж лелае.

Керда спектакль хьокхаргья вай театро

Гаьгенаькъан Марина

Абазой паччахьалкхен республикански драматически театро спектакль хьокхаргья вай театре. Укх бетта 27-ча дийнахьа, берий театре хургья из. Геттара хала баьхача, тIаккха ираз долча вахарга кхачьача цхьан дезала вахар гойт спектакло. Тайп-тайпара вахара хьал долча наьха денош довзаргда хьажархошта.

Октябрьски революци лаятта ха я цо ювцар. Бибарк яхача абазой юрта, тIаккха Турце кхачьача наьха вахар да дувцар. БIехача лерхIамашка кхачар духьа, малагIа наькъаш юкьедоладергда эхь дайнача сага? Ший даь чIир лехача йийий денал миштад? Ший дезал лорабе, къонахчо дергдоацаш фуд? — из деррига довзаргда спектаклеага хьажавеначо. Агачев Эльдар яхача режиссёр ва спектакль оттаяр. КIоарга чулоацам болча спектаклага хьажавенна бахархой театра болхлоша.

Гарчакханаькъан Сали

Дерригача дунен тла дика йовзаш я цеча жларгеи беттеи сурт латта байраках а из лелача наьха гюлакхаш а. Наха гю де, калбисарий оаггюв хьаллаца хьакхелла лавттан тла мел болча наьха юкьара цьханкхетар да из. Цеча жларгеи беттеи хларма (общество) оал цох. Из эггара хьалха хьакхелла хиннай 1863-ча шера швейцаре ваьхача Анри Дюнан яхача сага. Вешта аьлча, укх шера маьтсела бетта 8-ча дийнахьа нийсса 160 шу дуз из хьахилча денз. Тахан цун гюлакх длаьхош 100 миллион гаргга саг ва, цун ший болхлой а гюнчий а хулаш. Из геттара боккха низ ба, цунга хьежжа да цо длаьхош бола никь а карагдувлаш дола гюлакхаш а. Швейцаре байраках тара кхелла хиннай МККК байраках - клайча клада тла латта цле жларг, цу тайпара цун чулоацам тлайца хиннаь йоах Дюнана дика гюлакхаш белгалдахар духьа. Из чоаггьяь хиннай 1864 шера Женеве хиннача конвенце. Цу хана денз, цу цьханкхетара штаб-квартира а Женеве я. Тахан цу тла духьал цле жларг хинна ца йеш, бутт а ба. Кхыча дешашца аьлча, кераста а бусалба а наьха шаккха хьарак да цун керттера белгалло, цу гюлакхо нах влашкаоз, кхотабу, царна юкье барт бу, аьнна, хет сона.

Цу цьханкхетара дикаш дайза я вай республика а. 1992 шера, вайна ховш ма хиллара, галглай- хийрий тлом хилар, дукха нах бехар шоай боахамех, Сибрера цлабаьхкачул тлехьагга 35 шера шоаш мел кхелла хлама, йодаь рузкьа, билла боахам боацаш бисар эзараш нах. 1992 шера Женеве рча охлоша шоай моттигера отделени хьаелл Москве, цунна хьалхашка лавтга декхар дар 1993 шера денз Нальчике а йолаш, длахо цу тлемах фу хул хьажар а, эшшача оарцагйоалаш, гю-новкьостал дар а. Тлом болабенача хана денз, гуманитарни оаггюв хьаллацар духьа, Нальчикера хламаш Юкхухьаш хиннай Наьсаре, цигара вай кхалашка (районашка) кхоачаш хиннай уж. Дагайоагга галглай юргашка а шахьарашка а лийнна цле жларг тлаьлтта йаьха, клай машинаш. Цар вайцига сувцаш йола моттиг яр «Фабрика» оалача базара юххе доалла электросетий ков. Царга Голла кхоачашйора йан програм-

ма, цунна чудоаглар наха луш дола длайха барзкьа, юврглаш, молхаш, тайп-тайпарча кьаьхьама коллективашта луш хинна машенаш (автотранспорт), яздеш йола машинкаш, ксерокопеш деш хинна аппараташ, офисашка лоттаеш хинна оборудовани, буаш бола кхача. МКККас айхха бувзам лоттабора вай республикерча ше санна йолча тоабаца, кхыча беса аьлча, Цеча жларгеи беттеи Галглай отделенеца, цунца цьхана нах лолаш бола, дезалашта юкье бувзамаш оттаду, геттара чоагга гю эшашашта эггара хьалха эшаш дола хлама тладаьха болх бу. Иштта цигарча болхлошта бокье енаяр Кьилбаседа Кавказе латтача эскарашта хьалха кьамаьл де, гуманитарни гю дарах йола дунен тла лела бокьонаш, Цеча жларгеи беттеи боламах дар цар дукхагга теркам тлабохийташ а дувцаш а хиннар. Хала йоаллача республикан теркам а беш, 1995-ча шера Буро тла МКККас ший викалаш бахкийтар, калбисача наха гуманитарни оаггюв хьара гю де. Цу хана галглай мехка чакхьяккха лаьрхлача йан программа дика ка яьлар цар, хлана аьлча из йизза кхоачашье таро хилар 1996 шера бекарга бетта. Цунга Голла 47000 фусамаш беха лелача наха кхачан посылкаши длайха юврглаши делар. Хлаьта тушоле бетта денз, цу программанна чудоаглаш, хьалаш геттара во долча наха кхачан продукташ, дегга тла, цлагга, барзкьанна цена лела эшаш йола хламаш, тлабуьха гирс, юха а юврглаш делар. Хирашкаьхара вахарах веа, Галглай мехка хиннараш верригаш 60 эзар саг вар. Уж юбаьхкачул тлехьаггарча дий шера, зламича республике баха нах нийсса 50 процент дукхагга хилар. Цабахарашта а цьхьаца гю дора. Цигара фусамаш еха латтандаь, царна телар пластикан тупаш, юврглаш, клерамаш. Тлехьагю Буро тлара байдда баьхкарашта тлакхийтар нохчий мехкара беха баьхка нах а. Уж духьал галглай хинна ца йеш, нохчий шоаш а бар. Цу тайпарча наькьаца Галглай мехка нийсбенача нахах 17000 сага дуачунца а кхыча хламанд а гю дир, уж бар духьал Серновдскера а Савмулашкара а нах, цул совгга Серновдске йийнарех 2500 сага эшаш дола хлама йалашдарга хьежар. Йоккхача Атагге хьайийллар бларчча госпиталь, из царна совглата еннар яр Норвегера Цеча жларга комитет. Юхьанца бляь сага

Къахетамеча наьха тоаба

Дикача гюлакхий никь хержараш

лаьрхл хинна из, 300 сагага кхаччал длашереь йиш йолаш яр. Цу гюлакха цига хьабенабар 40 тонн дозал дола 2000 яшка чу боалла лорий гирс.

Нохчашкаьхьа тлом хьайнача хана МКККас даь гю дийца варгвац, шоай вахара кхерам цига тлалатташе а, цигара ара а банна, хлаьта а эшаш дола гю лоттадеш хилар Женеве тоаба. Шолжа глалий тла а Гумсе а болх беш яр наха лаьрхл юкьара 7 столови, царех 5 глалий тла яр, 2 Гумсе яр. Ден-бус 3000 сага хлама дуаш хиннад цу шин моттиге, дукхагга даькье из хиннад длайха даар чудоагга мук (обед). Цу хана Галглай мехка хиннав нохчашкаьхьара веа вена 50 000 саг. Кьаьстта белгадаккха деза аьнна хет сона, Цеча жларгеи беттеи кулгалхоша 300 унахочунга цлагга чу а ухаш хьожаш хиннаха 35 медийшийна алапи телаш хиннигга. Цу тайпара гюлакх юкье доаладаьдар галглай а хийрий а мехкашка. Наьсарерча совхоз-техникуме мах боацаш хлама дуаш бар хирашкаьхьара бехараш, 18 шу даллаца болча наха тлара цига хьаьхежадора хлара дийнахьа 500 сом аьча.

1995 шера наджгоанцхой бетта 19-ча дийнахьа МКККас тлахыйхар нохчашта 55 миллион швейцарски франкаш гулде аьнна, американски долларашка даьккхача цу ахчаш хулар 42, 8 миллион американски доллар. 1996 шера Росссе болх бара, кьаьстта нохчашта гю дара, МКККас дийха хиннад 29 миллион швейцарски франк, царех, хетаргахьа аьлча, 25 миллион американски доллар хулаш хиннад.

Цу шерашка Кьилбаседа Кавказе болх беш хиннав цу тоабанна чувоаглаш вола 200 дозол араьхара а 38 моттигера а саг: Шолжа-Глалий тла - 9 викал, Наьсаре - 4 викал, Хасавюрте - 7 викал, Нальчике - 18 викал. Царех европейски мехкашкара а Кердача Зеландера а 6 саг хиннав, цар а кьаьстта гю даьд наьха хьашташ кхоачашдеш, цу

даькье ахчанца а. Кира шозза Москвера самолёт йоаглаш хиннай болхлой а гуманитарни гю а даьхаш, кьаьстта а унахценонна эша хламаш. Арешка кьаьхьегаш хиннача викалаша пайда эцаш, шоай балха тла лелаш хиннай 40 муьх кхухьа машин, ишттал кхийола транспорт а.

Цу деношка со «Наьсарен оаз» яхача газета корреспондент волаш кьаьхьегаш вар. Цеча жларга моттигерча комитетача даим бувзам лоттабора аз. Аз яздыьдар царна керда фусам хьалгьарах, наха деча гюновкьосталах лаьца. Дагадоха безам ба цу деношка газета оаггюнаш тла кепача сай лоттацоа хоамаш. «Цеча Жларга комитет» аьнна корта болаш, 1993 шера кимарса бетта 21-ча дийнахьа арадаьннача газета тла аз яздора: «Дукха ха яц Галглай Республикан Цеча жларга комитет хьаьхь. Из хьахилча денз, цунна цьхьаца гю деш хьабоагга цьхайолча предприятий кулгалхой а кьаьст-кьаьста нах а.

Тлехьарча хана комитетача шоашкара новкьостал даьрех ба «Анарика» яхача йилман-производственни предприятие кулгалхо Дахкилгананькъан Руслан (100 эзар сом), «Прогресс» яхача зламича предприятие керте латта Бузуртананькъан Г. (500 эзар сом).

Цеча жларга комитетача чота тла шоай цьхан дийнахьара алапи длаьхожадаьд республикански больницан лораша а. Хлаьта материально-технически йалашон управлене болхлоша когашиоагга Цеча жларга комитетача гландаш деннад.

Гаьнарча, дозол араьхарча мехкашкара цьхьаца гюновкьостал кхоач хатар хинна хирашкаьхьара юбаьхкача нахага. Дукха ха йоацаш, Голландера молхаш йайтай. Американ 5 эзар доллар мах болаш я уж, яхаш хоам бу Цеча Жларга комитетача болхлоша.»

Цу деношка айса язбаь цьхьаккха хоам а беша безам бар са. «Республикан хьаьший»

аьнна корта а болаш, из кепача тлехьа бар 1993 шера тов бетта 4 дийнахьа арадаьннача «Наьсарен оаз» яхача газета тла: «Халкьашта юкьера Цеча жларга комитет я Женеве. Цо шийна хьалхашка оттадаьча декхарех да, тлемаш, кьовсамаш хиннача моттигашка бахача, гю эшача наха новкьостал дар.

Даькьастерча Нальчик яхача городе вахаш ва цу комитетача викал Жан Люк. Вайцигара хьал доьза Галглай Республике вена хилар из. Цул тлехьагга цо йайтар кхачеи сапаша чудоаьха 3.5 эзар посылка, тлаккха пхьеглаши тхан юврглаши дера. Уж дладийкьа, цлавахар Швейцарера хьаьша».

Иштта дар цу халача деношка. Мишта ях тахан вай республикерча Цеча жларгеи беттеи комитет? Цу хьаьхьа са лоттацоа кьамаьл хилар цун кулгалхо-чунца Султигананькъан Мухьмадаца. Цьха шу мара дац из цу гюлакха тла вола. Цул хьалха цига кьаьхьегаш хиннаь Малсагананькъан Муса, тлаккха Тоачананькъан Марем. Верригаш ши саг мара вац цу фусаме кьаьхьегаш - кулгалхои бухгалтери. Юхебисараш шоай лоамагга гю деш бола нах ба. Хьалха хинна доазол араьхарча организацешчара бувзамаш длаьаьннад. Дукхагга кьаьхьегаш, пайда эцараш я тайп-тайпара декхараш хьалхашка увттаду программаш. Масала, лора юхьанца дергдола гю де йомабу цар нах. Соаьха духьал цьхан шера 6 эзар сага йомаьй цу тайпара говзал. Укх шера 12 эзар сага - студенташтеи дешархоштеи - из гюлакх йомаде лаьрхл ба уж. Кагирхошца из болх бераш, клоаргачара шоай гюлакх доьзаш бола инструктораш-лораш ба. Иштта хлама дайза, йомадаь бола кагирхой, гю эшаш моттиг вахаре нийс-лойа, фу де деза ца ховш, тотакхаш санна латтаргбац, сикха оарцагйовла а калвисачоа гю де а ховргда царна. Мухьмада а цун новкьостий а шоаш карай-цаца гюлакха тла аьттув балар лов.

Кагирхой комитетата болхло хилар «Машук» яхача дешара центре

ГІазданаькъан Ахьмад

Пятигорске гулбелар «Доккхий хувцамаш» яхача Ерригроссе моттигашкара викалаш. Уж гулбалара бахьан дар, «Машук» яхача дешара юкъярлен программе дакъа лацар.

ГІалгІайчера укхаза вена хилар кагирхой комитетата болхло Чаккинаькъан Іаьла.

«Кхетачен-семинаре дакъа лоацаш бар Іаьдала балхаш тІа бола викалаш, шо-шоай мехкашка «Доккхий хувцамаш» яха яхь дІаяхъарах бехктокха-

ме бола нах.

Кхетаче дІаяхъара бахьан дар, балха говзал дегІаьоалаяр, моттигашта юкъяра бувзамаш чІоагІдар.

Укхаза яхь дІаяхъош дикагІа карагІдаьннараш юкъяедоаладир, иштта кердача заман декхараш а дийцар. Программанна юкъяеюагІар командаш вІашагІюохкаш йола балха моттигаш, говзанч-классаш, кхыдола хъаькъале ловзараш», — аьлар «Сердало» газетага ГІалгІайчен кагирхой ГІулакха йолча комитетата.

Нах герз хъачудалара тІахъех Іаьдало

Султиганаькъан Йоакъап

ГІалгІайче гІолла йолча МВДас моттигера бахархой тІахъийхар шоай лоІамагІа, цунах боагІа мах меттаоттабергло-лаш, герз хъачудалара.

«Региона бокъонаш лораераша болх дІахо дІахъош ба, вай республике герз леладара хъал аттача даккхара, хІара денна цу хъаькъехъа наха хъалхадоккх герз а цунца лелабу гІирс а кІезигагІа хила безилга.

Цудухъа чІоагІа лоархІаьме да из наха шоаш Іаьдала хъачудалар, цунах боагІа мах Іаьдало наха юхалурга. Цул совгІа, цо таро хулийтаргъа бокъонаш лорае а законо дІадеххача беса хІаравар вахийта а», — аьлар республикан МВД болхлоша.

Хъалхадоккх, герз массаза а хиннад цох водар хъадалар кхера везаш, шийна а наха а цох зулам даргдоацаш, даим цунна уйла е езаш. Ала доагІа, бокъонах доацаш леладеш дола герз хъалаьцача, Іаьдало уголовни бехктокхаме оз саг.

СПИДа дарба деча юкъярлен керттерча лора «Российски Федерацие цІихеза лор» яха цІи еннай

Коазой Мадина

СПИД оалача лазара духъала къовсам лелабара, дарба дара, кхыдолча инфекце лазарех йолча республикан юкъярленна керттерча лора Бекмарзананькъан Луизайна «Российски Федерацие цІихеза лор» яха цІи еннай, аьнна, хоам бир ГІалгІай Республикан пачча-

хъалкхен зарбан болх лелабара.

Из совгІат цунна дир, Российски Федерацие унахІенон Министерствон болхлой кхетаче йолча хана.

Бекмарзананькъан Луиза республике унахІенон дика йовзаш йола лор я. Цо СПИД лазарца къовсам лоаттабара, дарба

дара йолча Республикан юкъярленна кулгалду дукха ха я. Иштта Іилман болх лелабеш а я из, цул совгІа, из я лорий Іилмай кандидат.

Дукхача шерашка болх беш хъайоагІаш хиларах, лакхарча категоре лор я из. Ханз кхы а лакхагІа совгІат деннад цунна — «Россе цІихеза лор».

Эггара доккхагІдола во

Султиганаькъан Йоакъап

Вай мехкарча 90% бахархоша белгалдир, таханарча дийнахъа наркомани яхача воно хІара дезала юкъяе боккха кхерам чубоссабаьлга. Из оаха техкар, республикерча 100 сагага хоаттам беш.

87% бахархоша яхачох, вахара оагІонашка гІолла из дохъаж докхаш, нах цу юкъяе чуувзаш багІараш къаьстта чІоагІа кхераме ба.

Туханарча дийнахъа, вай мехка араьхъара хъачукхухъаш латт тайп-тайпара дола из дохъаж. 70% бахархоша яхачох, корта бохабу малар меннача сага, дІатІехъежача хоалуш хиларга хъежжа, тІахъожам бе, лораве аттагІа хул, хІаьта наркотик яха дохъаж эза е тега саг фу даьд ховш хилац.

Къаьстта из хІама бахьан долаш, хулаш я вай мехка кагирхоша ю дукхагІюла авареш. Республикан бахархоша белгалдечох, вайх хІаране тІахъожам бе, оарцагІвала везаш доккха зулам да из!

Наркотикаца бувзам лелабараш къайла а ца кхухъаш, Іаьдала дІагучабаха беза. ХІара дезала унзар кхерам баьхаш, боагІа уж нах. Царна доагІа таІазар дїзза дІадала деза.

Кагирхошца кхетаченаш дІакхухъ

Гаьгенаькъан Марина

Магасерча лицее деша дагІаца берашца кхетаче дІагІаьхар кагирхой гІулакхех йолча вай мехкарча комитетата. Кхувш латтарашта дийцар наркоманех, корта бохабеча маларах, увзаш долча дохъажах еригача республикан доалача зуламах.

«Берашта нийса никъ хъехаш къамаьл даьраш бар шахъара

имам вола Мерзой Адам, дин гІулакха йолча комитетата доакъашхо Малсаганаькъан Мухьмад, кагирхой гІулакхех йолча комитетата болхло Хъулахой Адам. Кхоана, боккхача новкъа баьнна, вахара никъ дІахохъо безача кагирхошта дайзийтар, тахан вай республике латта хъал, цкъа воча хІаманца бувзам хеттача сага, из хІама дита мел хала хул.

Кагирхой дукха хаттараш дар дийшача нахага. ХІаране

уйлаш йоашхаш, ма дарра хъал царна дІадовзийташ, къахъийгар воча хІаман духъала тІом лоаттабараша», — йоах тхога кхаьчача хоамо. «Тахан оаха тхоашта хъалхашка оттадаь декхар — нийсача хІаман тІехъа шун дегаш, бІаргаш хъаделлар! Сага вахар толхадеш, цун ираз доадеш дола бІеха гІулакхаш мел даржаш латт шоана дІахайта гІерт тхо. Бусалба наха юкъяе вІалла хила йиш йолаш дац цу тайпара

гІулакхаш!

Массахана дег чу лоаттаде деза вай, кхоана воаш кхеллача Далла духъалдаха дезилга, дунен чу леладаь бІеха гІулакхаш цига хоаттаргдолга. Воча хІаман тІехъабаьннараш, дІабувца беза оаш боккхийчарга. Цу наха шоай ираз доадаь ца леш, шоай цІагІа мел болча наьха ираз доаду», — белгалдир Малсаганаькъан Мухьмад.

Газданаькъан Ахмад

Янданаькъан Хамарзий Джамалдий цѳерагІча ГІалгІай къаман библиотеке хьабийлаб цѳихезача гІалгІайчен Илманхочун, исторе Илман доктора Дзараханаькъан Зейнапа 60 шу дузаш хилара хетабаь гойтам.

Из кийчбаьр ГІалгІай Республикан керттерча библиотекан къаман-мехктохкама отдел я. Цига хьагойт Мухьмад-ТІахІра йИий Зейнапа Илман а кхоллама а никь. Укхазача цун Илман йоазош да го йиш йолаш, иштта цунна шийна хетабаь кепача теха дукха болх ба.

«Дзараханаькъан Зейнапа Илман балхашта юкье, гІалгІай къаман исторе а культуран а оагІонаш го йиш я. ДукхагІча даькъе уж я къаман культуран, хьоалчагІан, тІабувхача гІирса Іадатий, гІалгІай эхь-эздеда оагІонаш. Дукха Илмо ца тохкаш йиса уж моттигаш автора, кІоаргІа чулоацам болаш, Іомаеш я.

Ше беча тохкама балха юкье цо йоалаю этнокультура моттигаш, гІалгІай къаман сакхетам лард хилара тарра, цу юкье я дезал хьакхоллара оагІонаш, юкьарлонна вахар, цІайшца ювзаенна культура, эхь-эздеда барам.

Илманхочун болх иштта бовзийт гойтама экспозицешча. Цига иштта го таро я Дзараханаькъан Зейнапа яздаь йоазош тІадола книжкаш. Царна юкье да «Росси-ГІалгІайче: 240 шу цхьана» яха гІалгІай къаман истори, культура ювцаш йоазош тІадола гулламаш. Цу тайпара китабаш тІехьа тІаьоагІача шин юбилейна хетада а да. Из да 2015 шера «Росси-ГІалгІайче: 245», иштта «Росси-ГІалгІайче: бІаьшерашка цхьана», 2020 шера кепача теха арадаьннад уж. Уж дерригаш а Кьилбаседерча кепача тохача цІагІа арадаьнна да, цар тІа дувц дукхача хана денз цхьана дахача гІалгІай, эрсий къамий истори, российский паччахьалкхен вахаре даньча лоачаш хьабакхача, хІанз вайна юкьсера дІабакхача гІалгІай ноахалех», — аьлар «Сердало» газетага ГІалгІайчен къаман библиотеке.

Дзараханаькъан Зейнапа гойтамо хьабакх, цо массе оагІорахьара чулоацам болаш из болх дІахьош хилар, из

Наха лархІар — вахара дика белгало

Цѳихезача гІалгІай Илманхочун Дзараханаькъан Зейнапа 60 шу доал

тІаберазабаь ба культуранна, Илманна, гІалгІай къаман кхьйолча вахара оагІонашга.

ЛоархІаме ГІалгІайчен тІехьале я Илманхочо терко тІаьохийташ яр.

«Мах баь варгвоацаш, къахьегаш хьайоагІа Дзараханаькъан Зейнап истингаш-кІувсаш дара даькъ тІа гІалгІай къаман кІувсий кеп кердача хьисапе йоржаеш. Илманхо-этнограф хилара тарра, цо цхьа тькъаьх шу хьалха дІабалабаьб ший Илмантохкама болх, гІалгІай гІарчий говзал тохкаш, ха дІа мел йода дукхагІа шаьрлуш, хьайоагІа из цу даькъ тІа.

Укх массехк шера ГІалгІайчен халкъа кхоллама цІагІа дика болх беш я Дзараханаькъан Зейнапа хьакхелла «Истинг» яха пхьоалле, цо кердайоаккх къаьнара гІалгІай къаман говзал. Цу хана денз, цунна тІехьа дукха ба истингаш-кІувсаш дара говзал Іомае ловраш, цо царна шерра йовзийт истингаш кхоллара къайле.

Дзараханаькъан Зейнапа тамашийнача балхаша тІаоз гона

хьарча наьха безам. Мухьмад-ТІахІра Зейнапа иштта чІоагІа ший дег чура безаш беш бола истингаш-кІувсаш дара болх наха мел эшаш ба го йиш, я цар из езаш а тІаэцаш а хиларах», — йоах ГІалгІайчен культуран цѳихезача болхочо, Россе цѳихезача аргисткай Йовлой К. А. цѳерагІча халкъа кхоллама республикан Цѳен кулгалхочун декхараш кхоачашдеш йолча Котанаькъан Марема.

«Сердало» газето яздаь хиннача беса, дІадахача шера гІалгІайчен истингаша-кІувсаша, къаьнарча кепара уж хьадеш хиларо хозийр Россе «Мах боацача культурни тІехьален хІамай дошо антологи».

Из тамашийна болх кийчбаьбар Россе лоархІамеча культурни тІехьален халкъа говзала шу дездеш, цунна чуйоагІаш хилар Россе халкъий цхьа бІаь мах баь варгвоаца хозале.

Дзараханаькъан Зейнап керте латгаш, йоккха терко тІаьохийташ, ГІалгІайчен халкъа кхоллама Цѳено дІабихьа

хинна болх лакха мах оттабаь тІаийцар В. Д. Поленова цѳерагІча Паччахьалкхен Российски халкъа кхоллама Цѳено.

Укх деношка Дзараханаькъан Зейнапа цѳерагІа мехка дукхача моттигашкара, цунна балха новкъосташкара из даькъалаювцаш дешаш хаза йиш

я, Илман ларда тІа цо дукхача шерашка къахьегаш баьккха толам бахьан долаш. «Сердало» газето а шийгара даькъалаювц сийдола Илманхо, могошал хийла хьа, тахан санна хьай балха тІа керда толамаш даха; наха иштта езаш, цар лоархІаш хийла хьо.

ГІалгІайчен берий театр Смоленске дода

Газданаькъан Ахмад

ГІалгІайчен берий театра Смоленске болхаш кийчо яра болх чахкбоалаш ба. Цо оттае лаьрхІад хьоашалгІа дахача моттиге «Мотт лебу кхабилг», «Муилгаша когилгаша», «Аладдина тамашийна лампа» яха спектаклаш.

Цар берашцара вІашагІкхетар хургда Д. Н. Светильникова цѳерагІча Смоленски областа сцена тІа бекарга бетта 28-30 деношка.

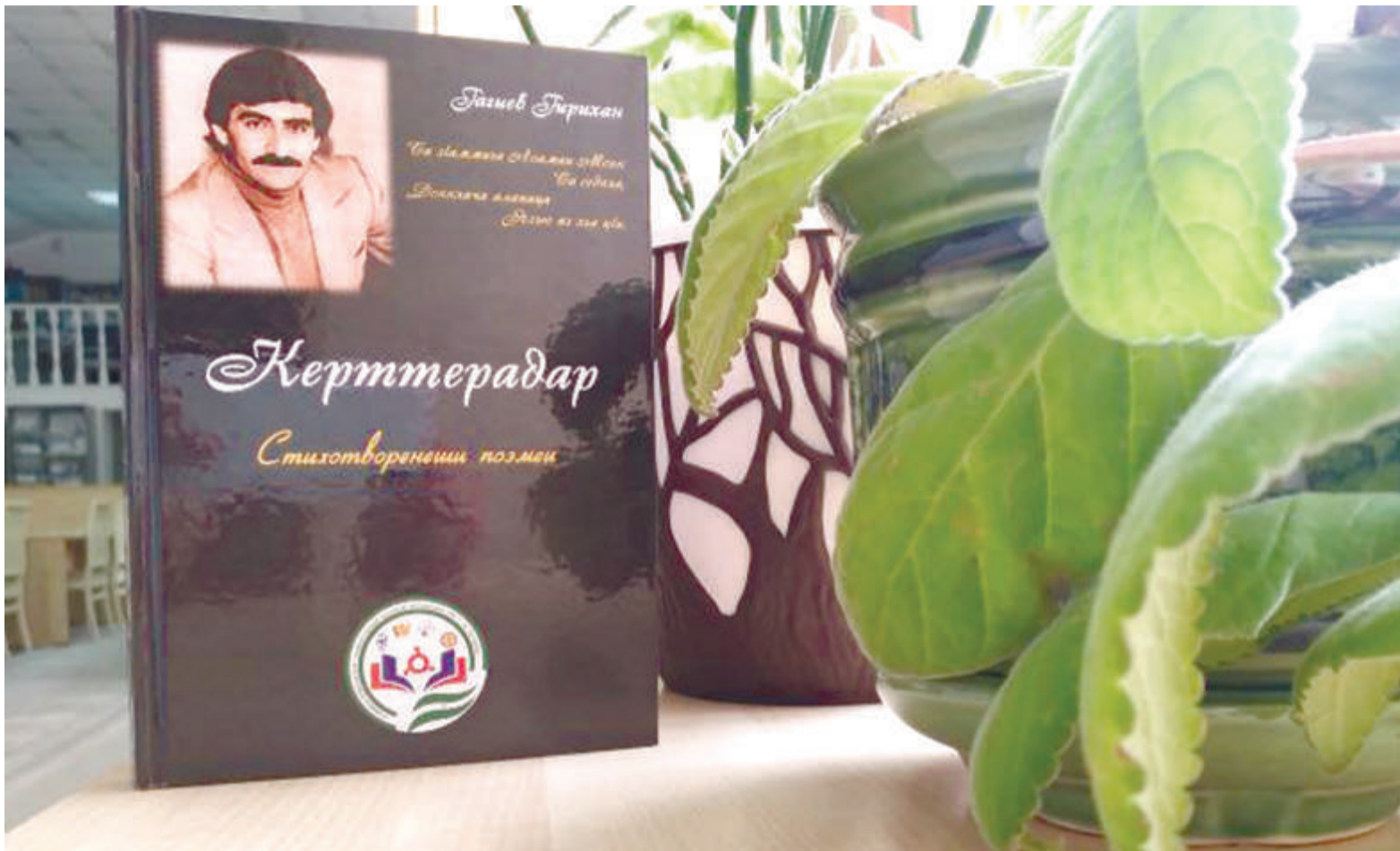
Смоленска зІамигача бахархошта гойташ йола спектаклаш йицлургийоацаш хоза хургьа.

«ГІалгІайчен ТЮЗа болхлой Смоленске болхаш хилар дувзадена да, «Йоккха гастролеш» РФ культуран Министерствон Еригроссийски гастрольно-концертни плана чуйоагІаш хиларца.

«Йоккха гастролеш» яхача программо укх массехк шера вай боккхача мехка культуран оагІонаш вІашагІгох, театрашкарча къахьегамхой кхоллам боаржабу. Цо тІаоз керда хьажархо дикагІйолча Россе а доазол арахаь бахача эрсий а театрашца», — аьлар «Сердало» газетага ГІалгІайчен культуран министерстве.

Болама юкьеГоргба дешархой

Гаьгенакьсан Марина

«Гамзатов Расул - берий бIаргашца» яхача, ерригача Росссе дIахьош болча болама юкье дакьа лочаш хургба вай дешархой.

«Дешархошта лаьрхIа культура» яхача программа-га гIолла дIахьош ба из болх.

«Бе-беча лостамашта юкье хургда бархI шергара итт шерга, цхьайтта шергара дийтта шерга, пхийтта шергара вурийтта шерга кхаччалца дола бераш. ЦIихезача оазархочун, публициста, таржамхочун 100 шу дизара хетабаь ба из боккха болам.

Гамзатов Расула кхоллама юкьера, шоашта эггара чIоагIа езаенна байташ ешаргья дешархоша. Байт еша видео «ВКонтакте» яхача социальни оагIон тIа #гамзатовдш яха хештег йолаш Iочуоттае еза дешархошо.

ХьатIабоагIача бетта 22-ча денга кхаччалца дIахьоргба из болам. ХIара оагIон тIара 10 котваьнна саг хоржаргва кхелахоша», — йоах тхога бенача хоамо.

Воккхача поэта цIи йовргьяц

ГIазданаькьсан Ахьмад

Вай кьаман литератураца бувзам лелаберашта дика йовз, цIихезача поэта Гаьгенакьсан Гирихана байташ.

Тайп-тайпарча темаех лаьца йола ший дега уйлаш

хозача байташца каьхата тIа юташ, ваьхар из оазархо.

Гаьгенакьсан Гирихана цIи лелаеш йолча Кьилбаседа Кавказа гуманитарни колледжо шийна дIагIайцар беркате гIулакх. Поэта байтех латта ши гуллам арахеца гIо дир цо.

«Колледжа кулгал деча Iалихананаькьсан Iалихана цу хIаман юкье лаьца дакьа махбаь варгвоацаш да. Ший кьаман истори лоархIача, из лорадеча сага доккха совIат да уж керда книжкаш. «Керттердар» яхача хозача гулламо ший йизза моттиг дIалаьцар

библиотекерча тархен тIа.

Поэзи езаца наьха дегашка боча волаш, ваха висав хозача деша говзанча хинна, кьаман литературанна йоккха ганз йита Гаьгенакьсан Гирихан», — дийцар тха газетага кьаман библиотеке.

Студентий тешаме новкьост хургдола китаб

«ГIалгIай мотт» яхача кердача Иилман балхах

Иарчакханаькьсан Сали

Университета хьехархочун, филологически Иилмай кандидата, профессора Гоандалой Азай кердача книжках дувцале, эггара хьалха са белгалдаккха безам ба, со деша вагIача хана, студенташта цу тайпара тешаме новкьост хургдола книжка дацар, аьнна. Укх шера вайцига арадаьннад Закречун Азай «ГIалгIай мотт» яха керда книжка. Из шозлагIа арадоалаш дале а, цу тIа дукха хувцамаш а кердадараш а да. Практически дешара лаьрхIа да из. Цудухьа масадолча кьамаьла дакьгах, дешахьелхенех, фонетиках, орфографех йола параграфаш хинна ца Iеш, царца ювзаяь, хьаькьалца отгаь упражненеш я. Цо аттача доаккхаргда студентий дешар, мотт а йоазув а шаьрдара, Iомадеш дола хIама чIоагIадара дакье. Цу 328 оагIув йолча книжкана юкьеяхай 110 параграф, 310 упражнени. Цун рецензеш язьяьраш ба университета эрсий метта кафедра профессор, филологически Иилмай доктор Таринакьсан Л. У.,

гIалгIай метта кафедра доцент, филологически Иилмай кандидат Овшанаькьсан Э. А.

Дувцаш долча книжкана юхьига юкьера цхьа дакьа оаш дийшача бакьахьа хетар сон: «Ер учебник яздаьд гIалгIай мотт Iомабеча лакхарча заведени 1-ча курса студенташта лаьрхIа. ЦхьоалагIа курса студенташта укх пособиеца кердайоаккхаргья школни программа, кIоаргагIа Iомаергья.

Укх учебника тIа лу гIалгIай меттах бола юкьара кхетам, гIалгIай меттах лаьца цхьадола керда хоамаш: лексиках, фонетиках, морфологах.

Дешара пособи оттадеча хана, лаьрхIа уйла тIаьхийтай халагIеи аттагIеи йола темаш кьоастаяра, халагIолча темашта дукхагIа теркам тIабахийтаб, дукхагIа практически материал енай...

Упражненеш я, тIехьтIехьагIа халагIа а мотт дикагIеи кIоаргагIеи кхетаберголаш а. Упражненешка луш йола материал мотт шаьрбара чIоагIа гIо дергдолаш я.

Укх учебникаца, 1-ча кур-

серча студенташта грамматика кердаяккхарал совIа, мотт а шаьрбергба, нийса язде а Iомалургба».

Книжка дика да, бакьда цхьа хIама да цун во, дерригаш 500 мара дац арадаьннараш. Из

дукхагIа мел хул, гIалгIай мотт Iомабара дукхагIа нах юкьеозаргбар цо. БелагIдаккха деза, книжка арадаьккхар ГIалгIай паччахьалкхен университет хилар.

Дешархой кхетаче хургья, паччахьалкхен филармоне артисташца

ГIазданаькьсан Ахьмад

Хамхой Ахьмада цIерагIа ГIалгIай Паччахьалкхен филармоне артистий маьтсена бетта (май) дукха болх хургба. Укказа кьахьегаш ба, Ерригроссе боахамашта юкьера культурно-дешара «Дешархошта лаьрхIа культура» яха проект кхоачашьеш, республикан дешархошта дикагIа йола ашарий культура йовзийташ.

«Хамхой Ахьмада цIерагIа Паччахьалкхен филармоне кхоллама коллективаша «Ашарашца дIоахадергда дегаш» яха концерт лургда Наьсарерча № 10 йолча ишколе, иштта № 1 йолча Наьсарен гимназе. Хьалхара концерт маьтсела бетта 13-ча дийнахьа дала лаьрхIад; шоллагIдар — цу бетта вурийтIагIа дийнахьа. Дешархошта лаьрхIа республикерча артисташа йицлургIюаца кхетаченаш дIахьоргья, кьонача хьажархошта шоай дикагIа йола ашараш кийчьяьй цар», — аьлар «Сердало» газетага республикан паччахьалкхен филармоне.

Денала урокаш д'айихьар

Г'азданаькъан Ахьмад

Вай мехкарча мемориальни комплексе, д'айихьар дешархошта лаьрх'а йола денала урокаш. Из беркате г'улакх хетадаь да, котало яккха 78 шу дызара. Тема шерашка лелаяча х'амашка, б'ухоех дисарашка хьийжар дешархой. Тема исторех лаьца долча дувцарашка ладувг'а ловш вар х'аравар. Мемориальни комплекса болхлоша берашта дийцар, т'емо х'ара сага вахаре чубосабаяча балах, г'азпах. Тема истори ц'аккха а д'адовргдац вай вахаре-ра! Моастаг'ичун накъаш тедаш, вай лаьтташкара цун б'еха лар хоадаеш, синош г'одеккаш лаьттаб боккхача мехка б'ухой.

Том болабеннача дийнахьа денз, Нохч-Г'алг'ай республикера 52 эзар саг фашист вохавеш хиннав. Царна юкьера 10 эзар саг вай къаман къонгаш хиннав. Советски Союза турпалхой ба, аьнна, белгалваь хиннав вай 46 б'ухо.

Майралца, деналца фашиста духьала латтача вай къонгех, цецбувлаш, доаккхал даьд командираша. Цу накъа ц'ераш вай дегашка латта еза!

Г'алг'айчен къаман культурах дувцаргда Казахстанерча этнографе музейс

Султиганаькъан Йоакъап

Казахстане бахача г'алг'ай культурни овла лорабара, Алмата-Шахьаре бахача г'алг'аша этнографе музей хьаелла лаьрх'ад. Цунах дийцар Г'алг'айчен центра кулгалхочо Хамхой Г'аблас, йоах «Сердало» газетага моттигерча къамашца бувзамаш леладара йолча министерствос.

«Из музей Казахстане цу тайпара хьалхара фусам хургья. Цунна керттера декхар да, исторе оаг'онаш лораяр, г'алг'ай культуран накъаш леладар», — йоах хьабайтача хоамо.

Цу лоарх'амеча балха юкьедоаг'аш хургда халкъа исбахьален балхаш. Цу юкье да истингаш, книжкаш, кулгайоозош, вахара хоза моттигаш. Иштта музей хьакхолларашта эшаш да вахаре леладеш хинна

х'амаш: пхьег'аш, болх беча хана леладеш хинна г'ирсаш, тайп-тайпара ц'аг'ла шоаш хьаяь балха юкьейоахаш хинна кхьй-ола х'амаш, ашараш лекха кечалаш, тайп-тайпара г'абувхабеш хинна г'ирс, г'алг'ай культуран кхьйола оаг'онаш.

Белгалду, х'анзарча г'алг'ашта новкъостал ду вай даьша леладаяча вахарерча х'амаша дика г'адаташ лораде, лакха мах бола г'алг'айчен

культуран оаг'онаш дийна логаттае, толамца къахьеге, вахарнийсача, бакъахьарча к'ийлен т'а кхолла.

Г'алг'ай Республикан къамашта юкьерча бувзамех йолча Министерствос баркал оал музей кхолларашта, из г'улакх в'ашаг'долларах. Царна иштта ловца а боаккх, цу лоарх'амеча г'улакхе цар толамаш дахар ловш.

Керда гойтам хургба музейс

Султиганаькъан Йоакъап

Боккха т'ема доакъашхошта хетабаь гойтам д'ахьоргба вай республикерча музейшка.

«Боккхача боламе, гойтаме бахархошта, республикерча хьаьшашта гургда, т'ема доакъашхой вахара никъ бувцаш дола лоарх'амедараш. Маьршача вахарга вай кхоачаде г'ерташ лаьттарий сурташ, царех диса каьхаташ, суртанчаша даь балхаш, видеогойтамаш, иштта кхьидараш а довзаргда музейс баькарашта», — йоах т'хога кхьаьчача хоамо.

Коталон хетаяь байташ ешаш, вай исторе эггара лоарх'аме долча денех дувцаш, тахан кхьйнача кагирхой цу деноех бола кхетам лакхбеш йола викторинаш еш, д'ахьоргья из кхетаче. Цу халача шерашка вай б'ухой мишта духьала лаьттаб моастаг'ичо, фашист вохавар, вай лаьтта ше чуг'ортарах дехкевакхар мишта хиннад довзаргда цига гулбеннарашта.

Музейс болам д'ахьоргба

Г'азданаькъан Ахьмад

«Котало яккхараш» яха, Малсаганаькъан Тухана ц'ерах йолча музейс кхайкабаь, болам ба вай республике д'ахьош. Фашист ший низах

вохаваь, вай лаьттара эккхаваяча, эггара лоарх'амег'ла долча ден хетабаьча боламе, т'ема доакъашхой исторех дувц вай мехкарча бераша.

«Г'абоаг'лача бетта ийслаг'ича

денга кхаччалца д'ахьоргба вай мехка из болам.

Тайп-тайпарча ханара бераш да цу юкье дакъа лоацараш. Т'ема ханах лаьца байташ ешаш, или оалаш йола видео д'аязьяь, «Г'алг'айчен т'ема до-

акъашхой», «Г'алг'айчен т'ема ханаш ювцаш йола байт» яха хештегаш увттаеш, WhatsApp: 8(928)733-48-25 яхача номерах д'аяхьийта еза», — дийцар т'ха газетага музейс болхлоша.

Маггалбик лораяь блухо

Этуш Владимира 100 шу дизарга

Гарчакханаькъан Сали

Лоамашка дахача къамашта къаьстта дика вовз аьнна хет сона Этуш Владимир Абрамович, хлана аьлча берригача мехка дезаденнача «Кавказа есар» яхача кинокомеде керттера роль ловзаш вар из. Ала деза, Леонид Гайдайс яккха из кинокомеди, цIаккха Кюорда ца еш, яхаш я вай телеэкранаш тIа, тIехьа тIакхувча ноахалашта а, хьалха дIабахарашта санна, дукха езаш.

Бакъда ГалгIай мехка геттара боча ва Владимир Абрамович а цун цIи а, хлана аьлча 1942 шера из тIом беш хиннав Маггалбик моастагIох лораш. Укх деношка 100 шу дуз Этуша. Цу хьакъехьа дувцаш,

цо яздаьд, ше ваь денош шиь да, аьнна.

Бокъонца из ваь хиннав 1922 шера маьтсела бетта (май) 6-ча дийнахьа. Бакъда цу заман чухьа кIанкIашта цхьа шу тIерадоаккхаш хиннад, уж дIаязбеш, эскаре болхача хана кхийна, дегI чIоагIденна хургболаш. Иштта нийсденнад Владимир Абрамовичаца а, из дIаязваь хиннав 1923 шера ваь аьнна.

Цудухьа, цун каьхаташка диллача, укх шера нийсса 100 шу дуз цун. Цо болх баьб Е. Б. Вахтангова театра актёр волаш, Б. Щукина театральни института исбахьален кулгалхо волаш. ТIом хьайнача хана, из 19 шу даьнна хиннав, тIема талмачий ишкол яккхай цо Ставрополе, цул тIехьагIа тIемаш деш

хиннав Ростове, гIаббартой-балкхарой, хIирий мехкашка, хIаьта моастагIа Маггалбика гаргагIертгача хана, гIалгIай шахьар лораш хиннав. Лейтенант волаш, чакхбаьннаб цунна тIом. Кино ловза из волавенна укх шера 70 шу дуз. Цун хьалхара фильм хиннад «Адмирал Ушаков».

Этуш кхозза саг йоалаь хиннав, хьалхара шиь актрисаш хиннай, кхоалагIяр — ингалсий метта хьехархо. Ваьхав Москверча Гранатови урам тIа. Е. Вахтангова а М. Ермоловой а етатрашка бе-беча спектаклаш-та юкье цо ловзаяь 50 совгIа юхь, радиоспектаклашка, телеспектаклашка — 36, кинофильмаш — 38. Иштта цо йовхьамаш ловзаяь «Фитиль», «Ерлаш» яхача журналашка, кх. дI.

Россе «Аэрофлота» цхьа самолёт я Этуш Владимира цIи лелаш. ХIаьта соахка цун сурт тIадолаш араяьннай почташа лелаш марка.

Дукха а тайп-тайпара а пачахьалкхен совгIаташ денна хиннад Этуша, царех я ЦIеча Седкъан орден, «Даймехка хьалха карагIдаьннарех» яхача ордена бизза мугI (ийь орден), СССР халкъа артист яха цIи, Паччахьалкхен преми. Къаьстта а белгалдаккха лов, Владимир Абрамовича совгIаташга юкье ГалгIай мехка эггара лакхагIдола совгIат «КарагIдаьннарех» яха орден (2003), «Кавказ лораярах» яха медаль хилар. Цо моастагIох лораяьча Маггалбике цхьа урам ба цун цIи лелаш. Деррига цунна мел денна совгIаташ а

еза цIераш а геттара дукха я, ерригаш ийица варгвац.

Ший дезалех цун цхьа йол Раиса мара хиннаяц, из а актриса хиннай. Йол а ийиий-воI а Америке бах.

Кхелхав Владимир Абрамович 2019 шера бекарга бетта 9-ча дийнахьа, ший 96 шу даьннача хана.

Малх боацаш, вахар а дац

Эггара хозагIдолча хIаманна хетадаь ди

Гарчакханаькъан Сали

Хозача йоIал хозагIа хIама хила йиш яц дунен тIа, оалаш хоз каст-каста кагийча наха. Нийса да, хIаьта а цхьа хIама да цул хозагIа, сигалара хьежа моажа малх.

Цудухьа хоза йоI нийсью маьлхаца, «малх санна хоза йоI яр из» аьле. Маьтсела бетта кхоалагIа ди, маьлха ди санна белгалдаьккхад. Сога хаьтгача-м, малх хьал мел боалача денах а ала йиш яр иштта, хлана аьлча цо хозду вай вахар, шелвеннар вIохву, гоамвеннар нийсву, гIайгIаневар велаву, кхы а мсагIа дика да вайна маьлхо дахьар. Из геттара беза лаьрхIа болга хов вайна, Даьлера дессача КьорIан бIарчча 91-гIа сурат цунна хетадаь хиларах, из да «Аш-Шамс — Малх» яхаш. Сога хаьтгача, дунен тIа эггара хозагIйола кхалсага цIи лелаяьр Маьлха йоI Аза хиннай. Мифашка ювцаш гу вайна Маьлха Аза. Малхага кхоачаш, цунца нийсдала могаш хIама дунен тIа хIанзарчоа кхелладац. Цунга кхача гIертташ хиннав тайп-тайпара нах. Бакъда лаьттанна 149 млн километр гаьна болча цунга хIанзарчоа цхьа дегI кхачадац.

Дедала воI Икар гIийртгав, шийна ткьамаш а даь, цунна гаргаваха, бакъда, шаккха ткьам боага а баь, чукхийтгав. Цун йовхалах кхерий лалларгдар, чIоагIа низ ба Дала цунна беннар. Ишттал цунна гаьна дахаш дола вай, Маьлха нийса бIарахьожалуц, цудухьа оал цох, «сов хоза болаш, бIарахьожалуц цунна».

Укх тIехьарча хана дукха дувц Маьлхах лаьца, цьбачар из бIохбеннаб йоах, кхыметтел Антарктидера шан тархаш йоашаеш; вокхар укх тIехьарча ах бIаь шера из 25% шелбеннаб йоах. Гаргарча ах бIаь шера кхы а ишттал шеллургба йоах. ЦаI бакъда — Малх боацаш дуне кIалдусаргда, дохаргда, вахар соцаргда. Дукха йоазош даьд цох лаьца, Ма яхаш мифически даьла хиннав йоах. Цунгара хьайоагIаш я вай республикан керттерча шахьара цIи Магас. Вешта аьлча, Магас яхар Маьлха шахьар яха маIан долаш дош да. Вай къаман багахбуьцама юкье а йоазанхой кхолламашка а каст-каста нийслу лакхера хьежача Маьлха хетадаь йоазош. ХIаьта Гаьгенаькъан Гирихана, Вешкаранаькъан Мухьмада бIарчча книжкаш хетадаьд цунна, уж да «Маьлха кIалха»,

«Маьлха гIалгIай» яхаш. Еш вай халкъа оазархочун Вешкаранаькъан Мухьмада царех цхьа байт:

«Лоамаш —
ДIа-хьа эза пандар,
Цун керара арайккха
Зовне оаз -
Малх».

Къаьстта низ болаш гу вайна сигалара гIонча Заьзганаькъан Бахьаудина «Нани» яхача дувцара оагIонаш тIа. Дуне балане долаш бIаргадайна, лаьца тIадода цунна малагIа гIо дергдар-те аьнна хатта седкъашта, бетта. Бакъда царна хац малагIа вошал дергда лаьттанна а цун адамашта а.

Амма Маьлхо нийса хьехам бу цунна, укх тайпара жоп а лух: «...ВIалла дайнадий хьона, ва лаьча, цьбаккха хIамангахьа аз букъ берзабеш? Кхыметтел гIомара буртилга а баьца мергIилга а; сердали йовхали аз луц, аьнна? А, хозеи доккхеи мел долчунгара дIадоладенна, кIезигеи зIамигеи долчунга кхачалца, — деррига а са зIанараш бахьане дахаш, тоалуш хьадоагIа; хьаьналчоа а, зуламерчоа а, хьаькьалерчоа а, йовдалчоа а — массанена а бIарчча дийнахьа сай йовхали сердали тел аз; дерригача дунен Iалама хьаст со беций? Сона сай дег тIарча йовхалца дукха деза, сайна мел хезар адамашка дIадувца. Безаме, хьаьнала, чIоагIа вIаший тIера хиларо мара дуненга сердали йовхали кхоачийтаргьац ала лаьттанга; сердали йовхали йолча мара ираз а хургдац, алахлаь...»

Багахбуьцама юкье да Маьлха хетадаь фаьлгаш. Масала, «Малх, бутт кьовсарах», «Маьлха лир доага кIанк», кхыдараш. Кхыметтел легендаш («Мишта хьахиннад малх, бутт, сед-

кьий?), анекдоташ («Со укх юртара вац...») кхеллад цох лаьца. ТIехьардар укх тайпара чулоацм болаш да. МоцагIа ши саг воаллаш хиннав, кьовсам баьнна.

Цхьанне оалаш хиннад, из дIарабар малх ба. Вокхо оалаш хиннад, малх бац из, бутт ба. Новкъа гIолла воагIаш цхьа мужге бIаргавайнав царна. Цунга хатта лаьрхIад цар, из малх ба е бутт ба. Вокханна цар довна юкьеваха лайнадац. «Сона хац шоана, со укх юртара вац», — яьхад новкъа воагIача сага.

Маьлхах мел яздаьча йоазошта юкье, сона эггара хозагIа хеташ да Iарпенаькъан Хьажбикара кхелла «Зиза» яха дувцар. Из оаш деррига а дийшача бакъахьа хетар, хьалха дийшад аьнна ца дуташ, цIаькха а. Аз, кIезигагIа дале, 10-15-за дийшад из, ялхлагIча классе деша дагIача берашта из хьеха дийзад са хIара шера. ХIаьта а цун хозал, маIан, хьаькьал кIордадиц сона, юха а юха а из дешаш: «ХIетта хьалкхеташ латгача маьлха зIанараша сомадаьнна лаьтга хьелта доладешшехь, са кора кIалха дагIа цIе зиза доастадала долалу. БIарг тIа ца отташ, леп цун корта, кIайча лоамашкахьа берз. Царна тIехьашкара гучайоалаш латт маьлха дошо чарх.

Зиза гIаддахад маьлха зIанарашта. Из деррига а царгахьа хьеж. БIарга ца гуча ший тайпарча низо тIаувз зиза маьлхо. Цун кхокхаенна чарх кьайлаьнначул тIехьагIа, цхьан хIаманна раьза доацаш санна, зиза матардода, хобалу, тIаккха сиха дIакьовл цо ший бархата бIаргаш.

Нагахьа санна малх кьайлабоаккхаш йола морхаш тIаььхкача, зиза хьоарчалу, гIайгIане корта чу а бахийте, хьежа долалу. Из хьеж, морхаша

къайлабихьа малх гучабаларга.

Со цецваьккхар цун маьлха мутIахьа хиларо. Йолох а венна, теркаме зе эттар со, Iаламо кхелла из хьамсара хозне. Са дегIо къайлабаьккха малх тIа ца кхоачаш, ийне дисар зиза. Цу лоаццача хана, маьлхара а даха, хьоарчадала доладелар из.

— Сабардел, зиза, — хаьтгар аз, — алал сога, малх боацача дуненна бIарахьежа безам хIана бац хьа?

Сона хьахезар зизо денна жоп:

— Со маьлхо даь бер да, из сай нана гуча йоацаш дола дуне сона эшаш дац. Са дуне — малх. Со цунна дах. ХIаьта хьона а безаций из дукха?

— Маьлха-м берригаш а гIадболх, — аьлар аз, — цхьабакъда массанел чIоагIагIа сона деза, се тIалелаш дола лаьтга.

Аз дувцар кхета ца даьча зизо ший къамаьл сацийтар.

...Со ваь са Даьхе! Са халкъ! Мишта дIакхетадергда зиза, се хьа воI хиларах, сай хьоцара безам цхьанна боарамца бусталургбоацаш хиларах? Хьа сигален сийнал, хьа лоамий хозал, хьа шера аренаш, хьа сийлеи ирази бахьан долаш, со кийча ва, хьона тIаьтгача Iаьржача деношта бIара ца хьажа, кхы вIалла хьалокхаргдоацаш, бIаргаш дIакьовла.

Малх геттара беза болга кхетаде йиш я, бусалба сага деча пхий мара доацача ламазех цаI Маьлха цIи лелаш хиларах, «Малхбуза ламаз» оал цох.

Вай массане дезде мегаргдолаш цIай да Маьлха ди, цудухьа вай мехкара а дерригача дунен тIара а адамаш цу цIайца даькъаладуьцаш, ала безам ба: «Хоастам хилба Далла, вайна Малх баларах. Малх боацаш ма дусалда вай цIаккха!»

Из ха деза хларанена...

Цера низ чоагга ба, унзара хлама я ции.

Гарчакханаькъан Сали

Из ха йиш я, вай халкъа багахбувцам Юмабича а. Цунна юкье дукха я ции ювцаш йола моттигаш. Къаьстга а цера низ хьагойташ да ггалгай сардамаш. Геттара во сардамаш доахаш йолча кхалсага шийна ца везача сага цкъаза баккха тарлу «Ции яла хьох» яха сардам. Магача наьха метта юкье а да цунца дувзадена дешаш. Шийна зулам даьча сагага ала тарлу: «Хьа даь йов ции». Ции яьлча а, ции яйча а шоззе а во доагга сагага, къаьстга а тахан, хлана аьлча ции йоале беррига боахам баьге вус; ции дйайча, кхуврч, фусам шеллу. Цудухьа вайна везача сагага ма доаггалда уж шаккха во.

Ггалгай исбахьален литературанна юкье а да цера хетадаь йоазош. Масала, Ведажанаькъан Ахмада язъый «Цитохар» яха повесть, Чахкенаькъан Саида яздаьд «Церага маьре яхар» яха дувцар, Гаьгенаькъан Гирихана «Хоза моза» яхача фаьлга юкье нийслу цунца дувзадена, моза маьре бига глертгача гизга доаха сардамаш, иштга кхы дьахо а. Эздел, эхь, яхь, сабар, хьабьтал сиха зелуш хламаш деце а, бакьда ции атта зе йиш я. «Сий» яхача ггалгай фаьлга тла церо аьнна: «Цьаннахьа, ценех дале а, кин холах дале а, ции яьнна шоашта бйаргайча, халаш со цига йолга!» Вешта аьлча, кIур боаггача, ции а хул.

Цераш йийнна моттигаш бйаргаго йийзай са, зламига волча хана денз. Со ишколе ухаш а вацар цу хана. Вай Сибрера цдаьккача хана, касткаста нийслора Наьсаре цераш ювла моттигаш, уж мишта ювлар: шоаш ювлар е наха еттар — сона белггала оалалургдац. Наьсаре къаьнаца ценошка элеватора юохе яр книжкаш докхаш а ишколе ухача бера мел еза хламаш йохкаш а йола тика. Из яьга дагадоагга сона низткъа. Наха эшаш яр из тика, хлана аьлча дешара дикка гаьнадаьккха, тьехьадиса хиннача вай къаманна хиланза даргдоацаш дар цу чу докхаш хинна хламаш. Сона хеташ, цу тайпара тикаш геттара кезига яр цу

хана, яьга хинна Наьсарерьяр царна юкье эггара йоккхагга а яр. Ггалгашка дешийта, хьабькъал Юмадайтла лярхла-м хиннавац из йоагаь саг, нагахьа сага бекхагга из яьга хиннаьле.

Зламига вале а, къаьстга са дега а тха берригача дезала а чов еш хилар цьабькха цьха хлама, из а низткъа мара дагадаггац сона. Тха даь-дас ше Казахстанера цлавоаггаш, цигара ийца йоалаьбяр ценна «Москвич-401» яха машин. Овкъара бос а болаш, хоза машин яр из, къаьстга а цу заман машенашта юкье. Коа гараж а яр, из чулатгаш. Бакьда тлакьувлаш, чьега бетгаш налараш яцар цун. Цьан шийлача Iан бус юккье сомадаьхар тхо йоагача церо, наха детгача цьоггача. Цьаггара дйаарахьежача, гараже лаятта машин, лаккха ала баьнна, йоагаш яр, цигара лелхача хламаех хьауха гаргаш хьатлаетталора тхо арахьежача кора.

Нанас цунна юхера хьадаьха, кхы арахьажийтанзар тхо. Дукха нах гулбенабар даьккхача оарцах, хьайийхаяр цераш йоаеш йола машин. Хланз мо телефонаш яцар наьха ценошка, мобильни телефонаш-м хург ма йий аьнна вала дий а дага дацар цу хана. Цьерца къовсам лоаттабу болхлой, дла а ваха, хьабьча безаш бар. Хьаера машин а. Бакьда цу чура хий хьадоаггаш яцар из, ша бар бахьан долаш. Iа шийла дар, цул совгга «пожаркай» боксаш чура ййайха яцар, цудухьа ша баь хиннабар машена чурча хих. Хлаьта а цун болхлоша гго даьдар ции дйайоаеш, къаьстга царна накьдаьннадар дйадаккха аьнна гулдаь лаятта лоа. Из дйачудийтта дйайоайир цар ции. Шоллаггача дййнахьа белггала ховш хилар машин ше яьгай е ции техай. Гаража чура корайир, хетаргахьа аьлча, иттеш литр бензин чуглордоло кIала бидон. Из йита а йита, вахавар ции техар. Тха даь-да вай мехкахдахале, Галашкарча а цул тьехьагга Буро тIарча а милице болх баь, 30-ча шерашка Сурхо тIарча колхоза председател хинна саг вар. Цудухьа цьабьца нах хинна хургбар цох царг йоаллаш. Машена чу мел йола хлама яьгаьр: гландаш, чутеха кIаьда, клиьнка, пласт-

массах яь хинна скоросташ йоаха рычаг, руль лаьлладар. Тьехнахьара кузов, мотор бисабар, ции сиха дйайоаьр бахьан долаш. Дукха латгийтанзар машин воккхача сага коа. Кирпишкаш еча заводе балха а волаш (Бузурганькъан Саварбик яхаш вар мотт сона из), хиннача сага ийцар из машин. Цул тьехьагга, се дикка ондаваьлча а, Наьсаре из саг цу машенаца лелаш хийла бйаргавайра сона. Дика тоаяйттар цо из. Ции техараш хьалиьцар, лувцанзар; гучаьбьлар, баланзар хьоахадеш хазанзар сона цул тьехьагга. Из аз хлана дувц аьлча, цу хана цераш йоаеш хиннача наьха хинна хьалаши, хланзарчар хьалаши чоаггга эргаш да. Ткъаь итт шу хьалха а во дацар уж. Наьсарерча кертерча цераш дйайоаеца болхлой болча массекказа ваха хилар со, моттигерча газете балха волаш. Цу хана царна керте латтар Беканаькъан Шахмарзий Рашид, полковника дарж дар мотташ а ва со цун. Цераш йоаеш йеш хиннар чура ййайха йолаш, ламаз де таро йолаш, чулатташ телевизор а йолаш моттиг яр. Хатар дарах хоам беш бола гургал нагахьа мара баггацар цига. Из бьича, араоза мара ца езаш, кийчча латташ, цьенъяь, къоагаь, хих йиза массек машин яр. Кечбала а новкъабала а массек минот мара эшацар царна. Наьсаре ювлаш хиннача цьерашца къовсам лоаттабеш хиннарех цьабьбола нах а дагабоагга сона. Наьсарен-Кхалерча милиценна чуйоаггаш яр цьераш йоаерий отдел. Цу чу шо-шоай ханашка болх беш хилар Оздой Бекхан, Беканаькъан Шахмарза, Хамхой Ваха. Цьераш йоаешта юкье бар Iарчакханаькъан Аьсамарзий Мухьмад, Келой Хьадиса Дауд, Налганаькъан Мухажар, Исмейланаькъан Сулумбика Адам, кхьбараш. Кхьча мехкашка санна чоагга

йIовхал хилац вайцига, цудухьа ахкан заман чухьа цьераш ювлаш моттигаш дукха хилацар. Дукхагга йоагаш хиннар доакьара Iалашъяь йол, е бераша, цилеторгашца ловзар деш, лотаяь ции хулар.

Дагадоагга, 60-ча шерашка лоалахошта юкье дукхагга хиннараш саьргий картгаш яр. Тха нанас ше чудена гдадамаш, докъалургдолаш, картаца хьальоттадаьдар. Лоалахой бераша, шоай коа цилеторгашца ловзараш деш доакхаш, лотадаь хиннар уш. Дикка яьгаьр карт а гдадамаш а. Ахкан хана лорае эзаца моттигех я къаьстга кхьача латта ялаташ дола моттиг е уж чуййцачул тьехьагга кхай тIа йол е ча латта аргIеш. Цаховш комбайнах сийг е тракторах сийг баьнна моттиг хуле, докъаденна латта кIи канаш, чан е аьла мергIилгаш лотадала сахьат дац. Уж мишта сиха доаг вайна массарна дика хов аьнна хет сона. Ахархой шоаш лорабена ца Iеш, иштга лорабала беза мугIарера бахархой а, хлана аьлча цаховш цар гIаьлен юкк, дла ца яйна цилеторг Iокхоссе, водар хьахила гаьна дац. ДукхагIйолча хана боахамех, кхашка, хьунашка цьераш ювлара бекхе нах шоаш ба. Масала, вайна шаьра ховш да барзкъашта етта аьшк дйачуелла, газ йоагаш йита, лампаш дла ца йоаеш, коа лотаяь ции ягийта, аравала мегаргвоацилга. Цьаьчарна цьенхашта хлама хетац цу тайпара шоашта деча хьехамех. Ца башаш, бат эзе дйаболх. Во хлама хьахинначул тьехьагга дехкевалар пайдана дац, хьалхе а лоравала веза хатарах. Цудухьа яьхад вай даьша: «Кхийра нана йийлхаяц». Цьерца бегаш бе мегаргбац. Со зламига кIаьнк волаш дар из. Тха кхоаччара тайпан саг вар, ший фусам-наьнаца Шолжа-ГIалий тIа вахаш.

Iарчакханаькъан ТIукий Хьасан яхаш вар из. Газ хьау-

хаш хиларах, мар а сесаг а шаккхе байнабар уж. Тха даь-дас цигара цIа а бена, уж шаккхе тха коара дйабекка дагадоагга сона. Газ унзара хлама я, цох харцахьа пайда эцаш хилча. Кхьиметтел лотаяь латгача машенах хьаухаш йола газ а кхераме я сага вахара. Шолжа-ГIалий тIа «Сердало» газете со балха волаш (1981), нохчий газет «Ленинан некъ» дар тхо долча кепайоазон цIагIа. Вай мехка мел дола газеташ а цу чу дар цу заман чухьа. Цу газета бекхтокхаме секретарь волаш къахьегаш вар Гугаев Тамерлан яхаш, юкьерча хана чухьа этта, куц-сибат долаш саг. Тьехьагга сона хезар, из а цун фусам-нана а байнаб, аьнна. Фу хиннадар царна? Iуйрийна балха баха аьнна, гаражера машин лотаяьй цар, из йIохалуш латгача юкьа, гаража налараш тIакьайлай. Хьаихача газах садикьа байнабар уж, бераш а дусааш.

Уж хламаш цIаккха дицлуцар сона. Цьан дййнахьа «Терек» яхача футболах ловзарий тоабанга хьажа даха лаьрхлар оаха.

Краснодарера «Кубань» яр мотт сона цунца цу дййнахьа ловзаш хиннар. Моша хьажкIаш хьаьйна ха яр из. Кхехкае хьажкIаш тIа а оттаяь, газ дйайоае диц а денна дахадар тхо футболага хьажа. Цу хана цу команде защитник волаш ловзаш вар вайна массарна вовзаш а везаш а хинна КIуренаькъан Тимур. Стадиона тIа дIакхачача мара дагабоханзар тхона, ции дла ца йоаеш, латгийта яй. Таксеца чу а даха, из дйабоабе бийзар. Водар кога кIал доалл, лоралуш хилар зене дац.

Къаьстга а чоагга лораде деза бераш. Цилеторгаш ма хулла царна кIал ца йита а уж царца цьабь ца дита а хьажа деза. «Хьахерхой газетатIара» дийшар аз укх тай-

пара хлама. Впаштгара даьча ценошка дахаш хиннад нанеш ши клаьнки. Бераш зламига хиннад. Уж бахача ценна клалхатика йоаллаш хиннай. Нанас аьннад, харцахьа ма лелалаш, со цигга тика тла йоклалъяьнна, маькх ийца чуйоагла шоана. Хла аьнна из дпаарайоаллашехь, ценьюкье уллалача кувса тла каьхаташ ю а даькча, цли теьхаш бераша. Кувс юкьера лотабенаб, цул тлехьагла кувса клалхара лак хьекха паркет дага доладеннад, цхьа во хьаж йола ктур ухаш. Нана чуча, вож шиь маьнге клалха лечкьа вагаш хиннав, ца хьалдизза латгаш ктур а хиннаб. Из да-кх цилеторгаш клалйисача бераша хьедер. Цудухьа цагларабоккхаглараш фийла хила беаза цу гулакха. Цаховш а бларг тгерабаьлча, дагадаьцар хьяду бераша.

Дукха ха йоацаш да-кх. Тхоца балха йолча цхьан кхалсагага телефон техар цагларча несас, 4-5 шу даьннача клаьнка кулг доагадаьд, аьнна. Цо фу даьд аьлча, лочкьаяь, ишкапа чу яда петардаш хьа а ийца, кьайлагла беша дла а ваха, уж лелхийта хьезав. Цун ха йолча бера фу хов?.. Цу ловзарцара сакьердам лаха гийртав из. Кораьяр я цаглар мел волча сагага кхьача гийгил. Ший кулг дикка доагадаьд хиннад цо. Уж мо дола ловзараш цар дергдоацаш, лелха хламаш влалла ца лелайича дикагла да цагла. Уж яьцар аьнна, цхьа хлама юкьаьдусаргдац боккхаглар а зламатглар а, бакьда совлен йолча гийгилхитатарахи шоаш лора-м бергба цар.

Хлара шера, ишколе ялхлагча классе хьехаш волча хана, кицани юмадаь даьлча, аз сочинени язъйитар берашка. Цу гулакха тема а ийия, хьаьцар аз «Церага кхийдар, цлери мерцав» яха кица. Цхьа урок цу йоазон балхага кийчлуш йоаккхар оаха. Берашта хьалхашка оттадора хаттараш: хлана йоал цли? малагла зе ду цо? мишта лоравала веза цлерах? Дешархоша хьядувцар шоашца а шойй ггаргарча нахача а нийсденнача, цли яларца дувзденнача хламаех. Цхьанне оалар, аз тхоай беша мел лаьтта йол йоагаьяр, зламига волаш; вокхо дувцар, шой лалахочун, газ бийсан айялар баьбан долаш, кхий а, доахан а, цлен цхьа дакьа а даьга хиларах; кхоалаглар газ котла чу корта длачубакькха, из лотабе гийртавар, деррига цацкьамаш а корта а морцаш. Кхь а дукха дар уж-м. Шоллагча урока тла сочинени язье хайшача, цар дувцар шоаш дукхаглар лоралуча хламаех. Массане а эггара хьалха белгалдохарех дар, берашта цилеторгаш гаьнаяа езаш хилар; аравоалаш газ, лампаш, барзкьашта етта аьшк длаьоаьйий хьажар; цилеторгаш бокьабенна бай болча лотаяь йокховса мегарцахилар; тока саьргаша замыкани еш гойя, боккхарча длаала дезаш хилар; цли яьнна моттиг гойя, 112 е 01 яхача телефонех хоам бе безилга; салапа

бахача, шашлык деш е кхийола яа хлама кийчьеш йийза цли, дла ца йоаеш, длабахар доккха зе хилар, иштта кхь дхо а.

Со школе дешаш волаш, ВДПД яхаш бахархой тоаба яр, царна хьалха латташ, хлара кхале (районе) лаьрххла болхлой а бар. Тха классера бераш цу тоабанца длаьздаь а цун доакьашхой долаш а дар. Царна кхьметтел билеташ а хьаденнадар, цунна чубоаглаш ба, аьнна. Фу яхилга дар ВДПД, глалглай меттала аьлча, Еригача союза ший лоламе йола цлериш йоарий тоаба (Всесоюзная добровольческая пожарная дружина). Вешта аьлча, цу ханарча пожарней зламатгбола новкьостий, глончий бар уж. Кьаьстта а белгалдаккха лов сона, Наьсарен-Кхалерча цу тоабанна кулгал деш хиннар вар сийлахь боккхача Даймехка тема ветеран, дог майра лётчик Оздой Ахьмада Мурад. Цу хана Россе Турпал яха цли хьаеннаяцар цунна, хлаьта а тхона чоагла тоам хулар из бларгавайча. Цул совгла, из вахаш вар тха ишкол (СШ № 1) хиннача, Трудовой (хланз Итазанаькьан I) оалача урам тла. Цу тайпара берий, кхувшбоагларий тоаба хланз ийи хац сона, бакьда хилча, цунца болх бича, из чоагла накьа-м яргьар.

Цхьайолча хана, тохаш йола телефон харцахьа тохаш, цли йоаеш бола нах а ца бехаш, кхьдола оарц деахаш хул. Тхо Наьсаре дахаца моттига юхе лаьтта тока трансформатор яр, даим йохаш. Ара шелал эттача, наха шоаш хьаь сома спиралаш чудада плиткаш чухекар розетка чу, массехк урама лаьрхлача трансформатора низ таацар селлара боккха юткьам ла, цьзаьа чоагла тата деш эккхар, цхьайолча хана лоталора. Из иштта лотаелча, цли йоаю тоаба хьаеха телефон теха хинная цхьанне. Це цлогла детташ йоагла машен хеза, длааравальра со. Юлийлар цу тлара болхлой. Царех ца цлогла хьекха волавелар:

— Тхо сенна дийхад укхача? Сесаг берагла хилча а, пожарнеш ма бехий акхар-м! — яхаш. Цу чу тлюй, юхе яьда кирпичкаш длачуйийтта, лодлачудийтта, длаьоайир цар цли.

Хетаргахьа, кхалерча (районерча) электросеташка тоха езаш хинна хургьяр из телефон. Электрикаш шоаш а цу урам тла бар цу хана, уж хьабехьа, царга кхайка дуккха аттагла дар, цлерица кьовсам лотаттараш бехачул.

Мишта латт тахан вайцига цлериш ювлара хьал? Из довза дагахьа интернета чурча таьрахьашка хьезав со. 2021 шера вайцига цли яьнна моттиг хиннаяц, саг венна моттиг яц; 2022 шера цли яьнна 25 моттиг хиннай, бакьда саг венна моттиг яц. Иштта яздаьд вай республиках еригача Россе статистика гойтача таблица тла. Укх шера цу тайпара моттигаш кхь а клеизигаглар хиларга сатуьсарга да вай. Цайца даькьала бувца лов республикера цлери дукьала кьовсам мел лотаттабу нах.

Ши газет кхолладалар дездеш

Гарчакханаькьан Сали

Кепаьйозон «Бларгаш сийрда» да

Ер шу белгала да, вай мехка дика довзаш дола ши газет кепа теьа арадаьнна доккхий таьрахьаш хиларца. Шинне а 30 шу дилаьд цар. Вайна массарна дика дагадаьгла аьнна хет сона Наьсарен-Кхален «Колхозник» аьнна дладоладенна, цул тлехьагла дуккхача хана «Наьсархо», «Ленина никь» хинна даьча газет. Тахан цун цли хувцаеннай, «Наьсарен оаз» оалцох карарча хана. Из хувцалуца заман чухь со вар цун редакция, корреспондента болх беш.

Керттера редактор Дидиганаькьан Бексолта Борис вар. Зама хувцаеннаяр аьлча а, коммунисташа барзкьа хийцадар, галстукашта меттел сулхьаши беттигаши хьальийцадар цар, шоаех кхь цли а тиллаяр, демократаш, аьнна. Чу фу доалл-м Даьла воаачоа хацар.

Цу хана, редакция болхлой влалагкхийтача, керттерчо аьлар, газета цли хувца еза вай, аьнна. Берригаш раьза хилар. Бакьда хланз а ховш дацар цох малагла цли тулларгья, из тлайола клище хьа мичаьа а мада а ергья. Дукха ца говш, хьакхайкадир малагла цли тилла лаьрхлад, «Наьсарен оаз» глалглай меттала лохе а яздаь, цунна лакхе эрсий меттала «Голос Назрани» яздаь хургда яха дош длачлоагдилр. Кхь а массехк ди даьлча, Бексолта Бориса ше волча чувийхар со цхьан сарахьа.

— Нальчике ваха веза хьа кхоана? — аьлар керттерча редактора.

— Фуд цига? — хаьттар аз, цига ваха дукха раьза воацилга длахайташ. Хала ха яр из, Глалглайче хьальйизза хиларшакаьара беха юбаькка нах бар, транспорт кье яр, бе-бе лазараш дар. Хьан догдаьгла цу юкьеглолла кхьча республике ваха?

— Аз телефон техай цигарча кепаьйозон министрага. Из хьога хьезаш хургда. Газета корта хьабе беаза вай, керда цли тла а йолаш, — аьлар цо. — Хьо клеизига кьонагла ма вий. Министр волча длачу а вахе, хье сенна веннав длааргда ла, кхь мел дар цо ше хьадергда хьона. Луйрийна йодача автобусаца Маггалбике а ваха, цигара Нальчике вахар со. Министр дукха воккха саг вацар. Типографетелефон дла а теьа, са гулакх де, аьлар цо. Бийса ца якккхача юаверза йиш йолаш вацар, клище кхоана мара хургйолаш яцар. Го-

стинице номер а лаьца, бийса якккха, шоллагча дийнахьа сайна тладилла декхар кхоачашдаь, юхавийрзар со. Цу хана денз, из дар 1993 шера, «Наьсарен оаз» яха цли лелаеш да районера газет. Вешта аьлча, 30 шу даьннац цо керда цли лелаю. Хлаьта цун хьалхарча оаглон тла латта таьрахь а хувцаделар.

Хланз цига яздаьдар «Арадувл 1993 шера денз». Дика кьаьхьегамхой-журналисташ бар цу чу болх баьраш. Царех вар МГУ журналистикан факультет якккха Саганаькьан Иалихан, МИМО якккха вола Беканаькьан Ахьмад, еригара район а цун юртбоахам а ший пхи пелг мо бовзаш хинна Саганаькьан Султан, Муцолганаькьан Раьа, Албохчанаькьан Мухьмад, Бузуртанаькьан Кьурейш, корректор Галай Лида, фотокорреспондент Пхьуглой Салман, кхьбараш. Газет тахан а долаш да, из даькьаладудуца лов тькаь итт шу дизарца.

Кьаман цли лелаю газет

Иштта укх шера 30 шу дуз «Глалглайче» яха газет арадуьвла доладенна а. Республика хьахинна дукха ха ялале, эрсий меттала а глалглай меттала а арадуьргдолаш хьадаьдар из Сипсой-Глаллий тла. Кьаьстта из цига хьадара баьбан дар аьнна хет сона, редакция болх беш болча нахах хланз а цхьабараш Шолжа-Глаллий тла, вожаш Сипсой-Глаллий тла бахаш хилар. Цига тлабахка аьттув болашагла дар царна. Эггара хьалхара цун редактор хилар «Сердало» газете болх беш дикка ха якккха вола, каьхатий отдела керте лаьтта Шаденаькьан Сулумбика Хьусен.

Газета болх дика бовзаш а йоккха поалхам а хиларах, балхах лорхлавора из. Дукха ха ялале, цох кепаьйозон министр вир, газет Чахкенаькьан Манолисага кхьачар. Длахо кхь а массехк редактор хувцалуцун тхов клалха. Доал Ноакастхой Хаваьжа, тлаккха Гадаборшанаькьан Абога, Боранаькьан Фатимайга, Мержой Иийсайга кхоач. Карарча хана цун керттера редактор ва

Беканаькьан Шамсудин.

Цо а дика, барт болаш йола журналистий тоаба влалагтехар редакция. Маса-ла, цун заместитель вар «Ленина никь» яхача Наьсарен газета корреспондент, «Заманхо» яхача кагирхой газета керттера редактор хинна Загнаенаькьан Микаила Мухьмад. Иштта тькаь шера цу чу болх беш хилар хланз «Сердало» газета керттера редактор йола Курскенаькьан Хади, цун цлен-да Курскенаькьан Мухьмада Ибрахим, Оздой Мадина, Харсенаяькьан Лилия, кхь а дуккхабараш.

Газет арадуьвл шин тайпара, цун электронни а каьхата а кепаьш я. Хлара номер тла деша безам хургобола, клоарга чулоацам бола, нах а зама а йовзвийта йоазош хул. Аз боккхача безамца йийшар лётчикех Янданаькьан Хьаьмидах, Дарсиганаькьан Асланах, Цечой Мухьмадах, Геласханаькьан Татарханах, глешлонхочоь Гарчакханаькьан Ибрахиьма Ахьмадах, театра а телевидене а болхло хиннача Котанаькьан Сулумбиках йола очеркаш, кхь а дуккхадараш. Газето цахадаш кепа етт кердача хоамашта, культуран, литературан, политикан чухьа хиннача хувцаьмх долча йоазошта, довьийт мишта дегуаьхаш я республика, малагла лорхлеме керда глешлош еш а елерхлаш а я вай мехка. Кьаьстта теркам тлабохийт редакция болх-лоша дешарца дувзденнача дешашта, унахцено лораяра, зуламеча хламашта дукьала кьовсам лотаттабара.

Карарча хана газет арадуьвл алхха эрсий меттала. Из нийса а да, аьнна, хет сона, хлана аьлча эггара кьонагидола халкьа газет «Сердало» глалглай меттала арадуьвлаш хилча кхоачам ба. Минот длаьха мара виц а лора, цун а мадий укх шера кхолладенна ди. Бакьда цун нийсса 100 шу дуз кхь а массехк ди даьлча. Вай кепаьйозон беркате шу да карардар. Массадолча газетий аьттув балба, вай кьона республика хьальгьеч а чоагльгьеч а новкьа.

Хьо могаш вале, хьа ций наха накъадаргда

Шоашкара дика гьулакх гойтараш

Батайнакьан Хьава

Бекарга бетта ткьоалагъа дийнахьа, Россее гьолла дездир ций дьачулучун (донора) ди. Из ди ций дьачутеларашта шоашта хетадаь да хьалхарча арлагъа, цар, мах а боацаш е цунах шоашта хлама а ца хулаш, наха долча новкъостала деш да из. Цунах тийша дукха нах ба вай больницашка, цудухьа ций дьачулуш волчунна мел чоагъа маьл хул, цунах дувцилга а дац.

Иштта лораша а дукха къахьег цу дакъ тла. Ций хьачуэцар цьха моллагъа болх бац. Вайна дика ховш да, из мел чоагъа лоралуш бе безаш ба, даим станцера санитарни хьал тлахьожам болаш хила деза, аппаратура, ций дьаэцара эшаш йола техника ший лаьрххлача мугларера яла, болх саийта йиш йолаш яц, массанахьа цена, цьха хлама юкье ца дуташ, хила безаш болх ба из.

Хара шера Россее цаг ах миллион саг ций тоха дезаш хул. Ций а цун оттама дакъа а эшаш хул онкогематологе лазар долча унахошта, царна юкье дукха бераш а да тахан, лазар долаш, уж препараташ эшаш хул бераш даьча кхалнахьа, машенаца боагъаш новкъа хьовзам хиннача наха, ций ца техаца баргбоаца лазараш долчарна.

Галгайчен республикански ций тохара йолча станце лаьрххла бола болх длаху цу тайпара ций хьачулуш бола нах лохаш а уж тлахьехаш а. Массакхана «Хьалсага хьай дог» яха акци длаху цар. Цу

лаьрххлача дийнахьа донораш меттел, кхьбола ций дьачудала безам бараш а хьабоагъа станце.

Уж ба новкъостал де кийчабараш, къахетагебараш. Донор яха ций, из духхьал ций хинна лац, цо наха пайда бахь, иштта шийна а накъадоал цо деш дар. Цул совгъа, ций дьачулуш волчунна ший а дукха лазараш юхатох, цо таро хулийт эггара хьалха из саг къона лоаттаве; инсульт, инфаркт олаш дола лазараш юхатох. Лораша хьаяхачох, иштта да из. Цу хьакъехьа са къамаьл хилар Галгайчен республикански ций тохара станце кертерча лораца Тумхой Маккаца.

— **Макка, таханарча дийнахьа мишта влашагъбеллаб оаш шой болх, кхоачашде таро йий шун хьалхашка латта декхараш?**

— Ер блаьсти дайолаелар чоагъа дика хилар тха. Камарша кира дар ер. Каст-кастта дика гьулакхаш длаху оаха. «Дикача наьха клуб» яхаш, лаьрххла йола фонд я тха. Укх пхе шера цун новкъосталца а иштта вай кагирхой Комитето дакъа лоацаш а, болх тоабьб оаха. Из доацаш а, шоаш раьза а болаш, хьабоагъа вай дукха кагирхой. Кхайкача-м мухха а кийча ба уж дакъа лаца. Цу тайпара гьулакх оаха дьадихьача дийнахьа, 53 саг вар ций хьачулуш. Денгара ди массаза доал, тхоай болх тоабеш доагъа тхо. Масала, Кироверча тохкама центраца барт баьб оаха, цига я тьехка тьума (костный мозг) ций дьачутелача наьха хьал довзийташ йола кертерча моттиг. Цу проекта чудоагъаш да тхо. Цудухьа нах гулбаьча дийнахьа а, 17 сага цу

кепара ций дьачуделар. Ханз укх сахьате цийцара кхоачам болаш ба.

— **Макка, из болх баь даьлча, хьайца ций а плазма а мича хьу оаш, цьха лаьрххла йола моттиг хила езадий цунна хьакъоастая?**

— Ций дьачуденначул тьехьагъа, саг даваха йиш йолаш ва. Ций оаха лабораторе чакхдаккха дьадохийт. Из чакхдоал пхе даькъа дийкъа: иммуноферментни анализ, ПЦР диагностика, биохими, гематологи. Цул тьехьагъа микроскопически компонент йоагъаца беса йий хьож. Дьахо из дьа-юха декъ эритроциташ, тромбоциташ миштий хьожаш, из я эггара цийна мах оттабеш йола оагъу.

— **2021 шера 12 июле РФ Президента кулг яздаь, федеральни закон да ций дьачудаларах, цун чулоацамах. Цу тла белгалду, даим ций дьачулуш болча наха социальни новкъостал лоаттар. Бий вай цу тайпара нах, цихеза донораш яха ций лелаераш?**

— СССР хана денз хьабоагъаш, ций дьачутелаш ши саг ва. Уж ба Магъалбика бахархой. Россее гьолла хьайцаца 36 саг ва уж. Тха станци из болх длахьох йола кхь дукха ха яц. 2010 шера доладелар тхо тателла донораш тлабеха. Цьхан цагъара кхо йиша я, уж ба сийдола донораш. Царех цьханнена из ций елар 23 шу цун даьннача хана. Социальни новкъостал ду царна хлара шера, лаьдало ахча луш. Дукха деце а, карарча шера 15 эзар сом делар. Из доацаш а санаторни дарба де баха йиш я цар, мах боацаш. Бакьда царех донораш хилара бахьан

из дац. Из-м царна тьехьагъа мара ховш а хилац. Шоаш раьза а болаш, цунах дьадехаш хлама а доацаш, хьабоагъарех ба дуккхабараш. Цаг йолча федеральни база чудоагъаш да тхо, 2011 шера денз. Укказа ций хьачутелаш мел волча сага, карта Москве а долаш да. Цу карта мичча хана уж чакхбала йиш йолаш ба, лорашка а дарбан кхьыча моттигашка а. Россее сийдола донор хилара эггара хьалха эшар — ций дьачулуш хилар. Уж ба шовзткъазза-кховзткъазза ций дьачуденнарараш.

— **Ций дьачудала йиш йоацараш а ма бий вайна юкье. Уж мишта белгалбергбар ла?**

— Ций дьачудала йиш йоацарех ба гепатита тайпаши В. С., ВИЧ инфекции оала лазараш дараш, иштта йиш яц нагахьа санна дегъацара могашал во хиларах, цьха маьже хийцарий.

— **Дьадахаца шерга хьежача, карарча шера ций дьачудала раьза бараш дукхагъа хулаш боагъа. Республикерча нахаца ций дьалучун Ди дездой оаш?**

— Цу дийнахьа эггара дикагъа дакъа лоацаш бараш, мах боацаш, цох хьадехаш хлама а доацаш бола донораш ба, уж лаьрххла даькъалабувца гулбу. Из цар ций да, хлана аьлча тха болх бувазбенна ба ций хьачулуш нахаца.

— **Хьайца ций мишта лораду оаш?**

— Тха станце хьалххе цийна кхоачам кийчбу, из даккха дезача аппаратах чакх а даьккхе, лорадеца моттиге дьаоттаду. Вирус юкье нийслурдоацаш, унахошта цунах зе даргдоацаш, ций тохача хана тхоай оагъорахьара хила беза кхоачам лорабу. Укх тьехьарча кхь

шера, ций хьачулуш бола болх нахаца дикагъа дьабаржаш латт. Тхоай лаьрххла нах ба тха ций хьачутелаш. Из лорадара лаьрххла йола таронаш а я.

Положительни, отрицательни цен группаш йолаш бола нах а ба, Россее халкъашта юкьерча стандартах леладе доагъаца беса из леладара таронаш а я. Цул совгъа, оаха хлара шера «Къаман ций дьачудалара ди» яха акцеш а длаху. Массакхана тхоашца бувзам лелабераш, дагалоаттама совгъаташ доацаш битац.

— **Цьханнахьа балхаш тла хург ма бий уж, фу нах ба ций дукхагъа дьалурараш?**

— Нагахьа санна эшаш, цаьхха моттиг отташ хуле, даим кийча болаш ба тха донораш, уж моргаш кхь а ба, цааккха а, хьа ца боагъаш, уж бисабац. Сага вахар кьалхардаккхара шоай ций хьачудала боагъаргболаш дукха ба организацешкара къахьегамхой. Царех ба Сбербанка, МВД, МЧС, Росгварде викалаш. Царна доккха баркал ала лов сона. Уж бецаре, цийцара хьал иштта дика латтаргдацар тха.

— **Белгалдаккха деза, укх станце беш бола болх аттагъарех боацилга. Цийца дьузгаденна хлама чоагъа терко езаш, кхера везаш да, аз кхетадаьчох, даим оашош хьадер цена а ший ханнахьа а хилията гьерташ, хьадоагъа шо. Ханз санна уйла-нигга нахаца долаш, шой болх безаш, цун лерхлэм беш, эшача наха накъадоалаш, дьадаха низ кхоачалба шун. «Сердало» газета болхлоша даькъаладувц шо цийца. Ираз хилда шун!**

— Баркал.

«Особенности создания и деятельности религиозных объединений»

В соответствии со ст. 8 Федерального закона от 26 сентября 1997 г. N 125-ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» (далее - ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях») религиозной организацией признается добровольное объединение граждан Российской Федерации, иных лиц, постоянно и на законных основаниях, проживающих на территории Российской Федерации, образованное в целях совместного исповедания и распространения веры и в установленном законом порядке зарегистрированное в качестве юридического лица.

Религиозные организации в зависимости от территориальной сферы своей деятельности подразделяются на местные и централизованные.

Местной религиозной организацией признается религиозная организация, состоящая не менее чем из десяти участников, достигших возраста восемнадцати лет и постоянно проживающих в одной местности либо в одном городском или сельском поселении.

Централизованной религиозной организацией признается религиозная организация, состоящая в соответствии со своим уставом не менее чем из трех местных религиозных организаций.

В соответствии со ст. 9 ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» учредителями местной религиозной организации могут быть не менее десяти граждан Российской Федерации, объединенных в религиозную группу, у которой имеется подтверждение её существования на данной территории на протяжении не менее 15-ти лет, выданное органами местного самоуправления, или подтверждение о вхождении в структуру централизованной религиозной организации того же вероисповедания, выданное указанной организацией.

В случае непредставления религиозной организацией для государственной регистрации при её создании документа, подтверждающего 15-летний срок её существования в качестве религиозной группы, при отсутствии подтверждения, выданного централизованной религиозной организацией, Минюст Рос-

сии и его территориальные органы вправе направить запрос о проведении государственной религиозно-экспертной экспертизы в соответствующий Экспертный совет по проведению государственной религиозно-экспертной экспертизы в соответствии с пунктом 8 статьи 11 Закона «О свободе совести и о религиозных объединениях».

Централизованные религиозные организации образуются при наличии не менее трех местных религиозных организаций одного вероисповедания в соответствии с собственными установлениями религиозных организаций, если такие установления не противоречат закону.

В соответствии с п. 8 ст. 8 ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» наименование религиозной организации должно содержать сведения о её вероисповедании. Религиозная организация обязана указывать своё полное наименование при осуществлении деятельности.

Указание в уставах религиозных организаций наряду с официальным полным наименованием и сокращенного наименования, а также использования на бланках, в печатях только сокращенного наименования не допустимо.

Созданные местной религиозной организацией образовательные учреждения подлежат государственной регистрации в качестве некоммерческой организации. В соответствии с п. 6 ст. 8 и п. 1 ст. 19 ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» учреждения профессионального религиозного образования (духовные образовательные учреждения), подготавливающие слушателей и религиозный персонал, вправе учреждать только централизованные религиозные организации. Учреждения профессионального религиозного образования регистрируются в качестве религиозных организаций (п. 2 ст. 19 ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях»).

Управление Министерства юстиции Российской Федерации по Республике Ингушетия предоставляет государственную услугу по принятию решения о

государственной регистрации религиозных организаций при их создании, реорганизации, ликвидации, внесении в их учредительные документы изменений, о внесении в Единый государственный реестр юридических лиц сведений (изменений в сведениях) о религиозных организациях.

Образовательная деятельность относится к видам деятельности, на осуществление которых требуется специальное разрешение (лицензия) (п. 1 ст. 24 ФЗ «О некоммерческих организациях»).

В соответствии с ч. 2 ст. 16 ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» богослужения, другие религиозные обряды и церемонии беспрепятственно совершаются в культовых зданиях и сооружениях и на относящихся к ним территориях, в иных местах, представленных религиозным организациям для этих целей, в местах паломничества, в учреждениях и предприятиях религиозных организаций, на кладбищах и в крематориях, а также в жилых помещениях.

Согласно ч. 5 ст. 16 ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» в иных случаях публичные богослужения, другие религиозные обряды и церемонии осуществляются в порядке, установленном для проведения митингов, шествий и демонстраций.

Федеральным законом от 19 июня 2004 № 54-ФЗ «О собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях» установлен уведомительный порядок проведения публичных мероприятий на территории Российской Федерации.

В соответствии с подп. 1 п. 4 ст. 5 Федерального закона «О собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях» организатор публичного мероприятия обязан подать в орган исполнительной власти субъекта Российской Федерации или органа местного самоуправления уведомление о проведении публичного мероприятия в порядке и в сроки, установленные ст. 7 названного закона.

Управление Минюста России по Республике Ингушетия

Пхи эзар тонн совгӀа помидораш гулъе лаьрхӀад ГӀалгӀайче 2023 шера

Султиганькъан Йоакъап

ГӀалгӀайчен Шолже, 2023 шу дӀадоладелча денз, баьцадара раш кхедераша кхо блаь тонн помидораш гулийр. Карарча шера уж гулъе лаьрхӀад 5,2 эзар тонн, аьлар «Сердало» газетата республикан министр кабинетта зарбан болх лелабераша.

«Хьалхара чам бола даараш гулдир Шолжа йохаяьча фу-

самашка тушола бетта, хьаьта из сом цар лургба ардара бутт тӀакхаччалца. Помидораш тайп-тайпара я укхаз, бакьда салат деш йола «Манар», мерза «Черри», сийрда цӀеча бесара «Тивей» ГӀалгӀайчен а иштта мехка кхийолча дукхача моттигашкарча тикашка а йохкаш я. Дукхача наха хоза хет помидораш», — йоах хьабайтача хоам.

Уж дӀакхухийт Краснода-ре, Дона-тӀарча-Ростове, Ниж-ний Новгороде, Екатеринбург,

Красноярске, Омске, Москве.

Хоам бу, дӀадахача шера ре-спубликан баьцадара лела-дераша 3,7 эзар тонн из кхачан продукция гулийр, яхаш.

Цу боахама говзанчаша от-табеча маьхах, 22 гектара тӀа йовхал лоаттаю бешамаш а, электроподстанции а хьалгъя я-нначул тӀехьагӀа, шера 13 эзар

тонн гаргга помидораш гулъе карагӀдоал болхлошта.

Белгалде деза, помидораш Россе бахача наха дикагӀа эцаш дола баьцадар долга.

Бларчача шера уж ийеш я, шера юкье нийслуча ханаш-ка хьежжа кӀезига мара маьха башхало йоацаш.

ЖКХ балха тӀа хинна кхоачамбоацараш

Султиганькъан Йоакъап

ГӀалгӀайче ЖКХ даькъ тӀа цӀай долча деношка нийс-луш хиннача хьалах йолча хьем боацача штаба цу лостамагӀа даьр дийцар, аьлар «Сердало» газетата вай мехка кулгалхочун зар-бан болх лелабераша.

«Республика шахьарий а юртий а бахархой хий, сер-дал, газ цахилара дола лот-къамаш, 2023 шера мархаш доасташ, 40% кӀезигагӀа дар, 2022 шера хиннарел.

Цунна тешал ду наьха лот-къамаш тӀаидеш йолча хьем боацача штабо, ЖКХ даькъ тӀа нийсенденача кхоачамбо-ацарех дувц цо. Из лаьрхӀа

вашагӀеллаяр ГӀалгӀай Ре-спубликан паччахьалкхено, ГӀалгӀай Республикан кул-галхочо Келаматанькъан Махьмуд-Ӏаьлас тӀадиллача декхарах», — йоах хьабайта-ча хоам.

Балха денош дӀахьош, цу штабе телефонаш техар цьха ткъаь итт совгӀа сага. Царех 13 сердал дӀаййна хилара бахьа-

нах, 19 — хий хьадоагӀаш ца-хиларах. Хоам бу, дӀадахача шера цу тайпара лоткъамаш 52 бар, яхаш.

Наьха хаттараш дӀа-юха до-хьийтар, цунна бехктокхаме болча боахамашка, республи-кан, шахьарий, юртий кулгал-хошка, уж кхоачамбоацараш сихха юстардахийтара.

Къахъегамах пайда эцаш

Бера хана денз хьалхадаьккхар лорадеш

Батайнаькъан Хьава

Берригаш а бац жа, доахан, оалхазараш леладара тӀера. Уж меттел, коара беш лелае а магац вайх цьхаьболча наха, шоай юрта бахе а. Эрселга-наькъан Мурад царех вац. Цо ший доалахьара боахам лела-бу дукха ха я. Хьаьнала къа-хьегаш хьавоагӀа из ше мел вах. Цунца хилар тха къамаьл.

ГӀалгӀай республикан Шолжа-Кхаланна (района) чуйоагӀа, гаьна ядача юртех цӀа я Берда-Юрт. Из йойлла дукха ха яц, 1999 шера бекарга бетта ткъаь дьӀагӀа дийна-хьа денз, лоархӀаш я из ха. Хо-зача моттиге улл юрт, Чамалха дӀаводача. ЮхегӀолла йодоагӀаш Эса оала хий а да. Цун талгӀей тата хозаш, хул юрта йисте хьалчуваьлча ахкан замалахьа. Хьун хенашта злок етгача хана ду тата оалхазарий ашараш-ца декар, бӀаьшерашка денз латтача хьун гаьнаша лестаде-ча гӀаьний «шарх-шарх», цига-ра хьаьбекха мела мух, чӀоагӀа дега боча да из деррига, укхаз бахача наха. Цудухьа тахан лат-тача заманга диллача, кьыча шахьарашкарча вахара тара доаца шоай вахар къаьстга ук-хаз дӀадоладе лаьрхӀар цьха-болча наха. ДукхагӀа даькъе

уж ба къахъегамхой. ЧӀоагӀа беркате моттиг я Берда-Юрт. Укх юрта дукха хьаде хӀама да, нагахьа санна ший доалахьар-ча лаьтта юртбоахама балхаш леладеш хилча. Бакьда тахан дукха ба из къахъегам цаьбеза-раш.

— **Мурад, масса дезал ба тахан Берда-Юрта бахаш?**

— Укх юрта ши блаь гар-га дезал бах. НийсагӀа аьлча, ши блаь цӀа да уж. Доалахьа леладеш хӀаманна дика аьт-тув болаш юрт я ер. Сона хов-чох, юртахоша дукхагӀа нокха-рий леладу. Хьу я гобаьккха, бӀаьсти зиза тохача хана коара нокхарий дӀахьу наха, хьун йи-стошка дикагӀа модз даккхийта дага. Зизаш Йолега ха хьаькхач-чалца, цига йеш а нах ба, шоай нокхарий лорадеш. Иштта коа тӀара хьайбаш леладераш а ба.

— **Хьу укх юрта ваха мел ха я, юхьанца мишга вера хьу Берда-Юрта ваха?**

— Со укх юрта ваха 8-9 шу мара дац. ХьалхагӀа Наьсаре ваьхав со. Цул а хьалха Ростове вахар. Со цига ваха дӀавахара бахьан дар, дукхагӀа даькъе, сай доалахьара юртбоахам ле-лабе безам хилар. Со зӀаьмига бер долча хана денз, сона дас-нанас хьалхабаьха, со йомаваь къахъегам ба из. Цул совгӀа, ший доалахьара хӀама лела-

деш вола саг цӀаккха а вусарг-вац таро йоацаш. Из хьаьнала къахъегам ба. Из дар со укха-за ваха йоховча хана сона дага-лаьттар. Из са кхоачаш а хин-над.

— **Мурад, фуд тахан хьа до-алахьарча боахаме ла леладер, малагӀа аьттув хиннаб хьа?**

— Тахан сога да цьха блаь совгӀа бежан, 400 устарга. Жа кӀезига халагӀа да укхаз лела-деш, хӀана аьлча хьун йистош-ка оакхарий (чьхагӀалкхаш) йочугӀерт, жена тӀакхача гӀерташ, цудухьа царна даим бӀарг тӀерабаккха йиш хилац. Из децаре-м, уж леладеш дикка пайда хулар. Хьайбаш оаха хьунагӀа хьалчулехк, уж цига дажа а салага а йемад, цьхада-раш чу ца доагӀаш а дус, денош а доах мичад ца ховш, бакь-да, цьха ха аьлча, шоаш юха гучадоал. Иул дац тха, хӀана аьлча доахан доажаде шаьра моттиг кӀезига я укхаз, цуду-хьа йу вац царна тӀехьа лела. Уж дукхагӀа хана хьунашка дажаш лел.

Иштта цьха ткъаь итт устарга боацаш цӀа хургдац тха юрта.

— **Фермер хиларах тарра, лаьдало новкьостал дой хьона, тахан дукха гранташ ма йий, юртбоахам дегӀабоалаберашта лум?**

— ХӀанз укх сахьате цу тай-

пара доккхача ахчанца нов-кьостал хиннадац сона, бакьда нагахьа нийслу фу эш оалаш а долчунца лаьдало доакьар эца новкьостал деш а. Дукха ма эший доахан леладеша сага.

Ӏангара даха дукха доакьар эш, йунал де дезаш хул, тӀехьа лела везаш а хул. Блаь бежан яхар кӀезига мичад. ХӀанз укх сахьате детташ 15 бежан да са. Магасера а кьыча ГӀалгӀайчен юрташкар а нах хьабоагӀа, хьайбай маша эца. Даим къа-хьегама юкье воалл со. Ростове вахача хана а, аз хьайбаш леладеш. Цига шортта моттиг яр уж доажаде. Массаз а ара-хьа ваьха мича воал. Бераш а дийша даьлар, уж хьалкхий-ра, тӀаккха юха сай мехка ваха цӀавера со. Цул тӀехьага, Наь-саре вахаш а леладеш аз хьай-баш. Укхаз, Берда-Юрта, лаьт-та а ийца йовначул тӀехьагӀа, сай мел дола жа а доахан а йодоладир аз.

— **Дерригаш а дӀалаьрхӀаца, масса шу да ла хьайбаш леладу, саг кӀаьдлу ха йий из?**

— Аз хьайбаш леладу цьха ткъаь итт шу да.

ХьатлабоагӀаш бола пайда гуш хилча, кӀаьдлуц хӀама хьаде. ЭгӀаз а ухаш, сенна дезар ер яхаш леладешох, пайда баргбац. Со а са фусам-нана а чӀоагӀа дашаш да оахош лела-

Наькъа бокьонаш лораераша рейд йир

Султиганькъан Йоакъап

Наькъашкара хьал таьха арабаьлар цу даькъ тӀара болхлой. ДӀабихьача баллах гучадаьлар, 49 машен цьхаьца бокьо-наш телхаеш новкъа ле-лигга. Машенаш сув-цаеш, цар хьал токкаш, хилар ГИБДД болхлой.

Кхоачамбоацараш дукха корадир. Лаьдало оттаяь бокьонаш лора ца еш лела-рашта юкье бар, боарамал тӀехдоалаш машена кораш баьддаьраш, каьхаташ доа-цаш лелараш, тега латта гӀод дӀа ца токхараш, лоравеш дола батхар ца тохаш машен лоаллаш багӀараш, номераш йоацача машенаца лелараш. Вайх хӀаране вахар лораде беш ба ГИБДД из болх.

Машенаца новкъаваь-нна лелачо уйла е еза гӀаш воагӀачун. Кхерам боа-цаш хила деза вай наькъаш. ХӀаьта из хӀама вайга лора-лургдац, наькъашкара бокь-онаш телхаеш хуле.

дечох. Из даим сона уллув лат-таш хьаенай. Цкъа кхьметтел цо, дӀадаха дезар уж, аьнна, хе-задац сона. ДегӀа а паргӀатагӀа я, хьай хӀама леладеш хилча. Со телевизор чу хьожаш, вижа уллаш, компьютер чу вагӀаш ер шераш дӀаихадаларе, цьхан дас лелавеш хургвар со, хӀанз сайга дар а хургдацар сога. Ше хьадаьр дика да, хьаьна-ла къахъегам ба ер. Тахан оаха дӀахьалхадаьккхар, кхоана тха дезало а хьаьцаргга. Сагото ена воаллачох дӀаде гӀо-новкьостал да. Балха вац со, е, хьаде хӀама дац сона, ала дезаш хиннавац. Сайна а наха а наькъавоалаш хьавенав со даим. Со баллах кхераш хиннавац. Со кхераш хиннад, доацаш виса, нахагара деха ваха везар. Цох лаьрхӀад аз массаза эггара халагӀдар.

Могаш хилча, когаш, кул-гаш лелаш хилча, бӀаргса долаш хилча, мишга улл маӀа саг, хьаде хӀама дац, яхаш, даим йовижа. Тахан сона эшар хьатгӀаде дезал а ба, даим фу эш хьожаш, боагӀаш, эшача новкьостал деш, бакьда царна дӀаденна мара, царгара хӀама хьадийхадац оаха. Хьабаькка-ча дӀадала цӀагӀа хьадаьккха цӀена маша а хиннад, шортта дӀаде гӀулакх а хиннад, тӀаккха мара сона сайх саг а хетаргва-цар.

сердало

Учредители: Правительство Республики Ингушетия и ГАУ «Общенациональная газета «Сердало»

Главный редактор: Курскиева Х.А.

Адрес Правительтва РИ: 360001, г. Магас, пр. И. Зязикова, 12.

Адрес редакции и издателя: Республика Ингушетия, 386101, г. Назрань, Тер. Центральный округ пр. И.Базоркина, 60. Тел.: 8 (8734) 77-11-84. Бухгалтерия: 8 (8734) 77-10-85.

Газета зарегистрирована Управлением Росохранкультуры по ЮФО. Рег. номер ПИ № ФС 10-6526 от 5 марта 2007 г. E-mail: serdalo@yandex.ru Сайт газеты: serdalo.ru.

Набор и верстка произведены в компьютерном центре редакции газеты «Сердало». Время подписания номера по графику в печать: 26 апреля 2023 г. Фактически 17:20.

Точка зрения авторов может не совпадать с позицией редакции. При перепечатке ссылка на газету обязательна. Письма, рукописи, фотографии, рисунки не рецензируются и не возвращаются. Свободная цена

Газета отпечатана в издательстве «Южный регион», с готовых диалитивов Адрес: 357600, Ставропольский край, г. Ессентуки, ул. Никольская, 5. Заказ № 1435 Тираж: 2000 экз.

Новкъа хула зуламаш дехка лаьрхIад

Султиганъкъан Йоакъап

ГалгIай Республикан Кулгалхочо хьалхале лелаш, Магасе дIайихьача кхетачене техкар навкъа кхерамзлен хаттараш, аьнна, хоам бу «Сердало» газетата мехкадаь зарбан болх лелабераша.

Навкъа кхерамзлен Iалашо яра беш болча балхах дийцар ГалгIайчен Кулгалхочун дагавалархочо Антонов Игор. Цо белгалдир, 2023 шера хьалхарча кхьаь бетта навкъа-транспортни хьовзам хинна, водителаш а чубаьгIа нах а байна моттиг хилар.

«Цун керттера бахьан да, водителаша навкъа бокьонаш лораеш цахилар, машен сиха лоаллаш хилар, духьала гIайоагIача машена юстара ца боалаш лелар, навкъаш дIа-хьа къастача кхьаьчача, хьалха дIаваха везаш вола водител дIацавахийтар», — аьлар Антонов.

Цунна а ший бахьанаш да, уж дукха да. Водителаш, машен лоаллаш болча хана, бехтокхам кхетабеш бац, таханарча дено дIадеххача беса дикал йола навкъаш дац.

ГалгIай Республикан кулгалхочун гIончас машений навкъашка зуламаш кIезигагIа хуродола оагIув а хьоахайир.

К е л а м а т а н а ъ к ъ а н Махьмуд-Иаьлас, шоаш из дош дувцача хана белгалдаьккхар, новкъа хьовзамаш нийслуш хилара бехкебараш шоаш даьча зуламах жоп дала оттабе беза, аьнна.

«Вай массане а кхетаде деза, хIара таьрахь — из сага бала а гIайгIа долга, цудухьа, массавар а оарцагIаьнна, навкъаш кхерамзленна Iалашо йолаш де деза вай», — аьлар ГалгIай Республикан кулгалхочо.

Мехкадас яхачох, дукхагIа кхувш йоагIа тIехье дIакхетаете еза, хоамашца, дешарца новкъа лелача хана, керттердар малагIа да царна ховргдолаш, тIахьожам лоаттабе беза водителаш кийчбеча балха даькъ тIа.

Карарча хана республике беш ба цу тайпара болх, тайп-тайпара ха яьннача наха юкье новкъа лелара бокьонаш йоаржаеш, уж ца ховчунна хьалхайоахаш. Цо таро хулийтаргья аьнна хет, навъа бовр а царна човнаш хилар а мо дола зулам юхатоха.

ГалгIайчен спортсменаша кикбоксингах йолча Россее Кубке толамаш даьхар

Гьаьгенаькъан Мартина

лелабераша.

ГалгIайчера спортсменаш «2023 шера кикбоксингах Россее Кубке» яхьашка котбьлар, аьлар «Сердало» газетата ГалгIай Республикан спорта министерствон зарбан болх

Спортивни яхьаш дIайихьар шин даькъа йийкъа. Хьалхарьяраш бекарга бетта 17-ча дийнахьа дIайолаенна, 20-ча денга кхаччалца хилар. Цу юкьейоагIаш яр «поинт-

файтинг», «лоу-кик», «лайт-контакт».

ГалгIайчен «К1», «фулл-контакт» атлеташа бекарга бетта 22 денгара 24-ча денга кхаччалца хьагойтар шоашта фу карагIдоал.

Коазой Сайт-Мухьамада дошо

майдилг елар, хIаьта Овшанъкъан Адама «дото», — аьлар ГалгIай Республикан спорта министро.

Белгалду, яхьашка 600 совгIа спортсмен даькъа лоацаш хиннилга, уж мехка ерригача регионашкара баьхка бар.

Чакхбаьлар мархий бутт

Дезача цIайна лерхIам

Батайнаькъан Хьава

Бусалба нах къиноех цIенбеш, Дала байта беза мархий бутт чакхбаьлар. Цу бетта дукха дика хIама даьчунна, боккха маьл хулилга вайга дин викалаша даим хьакхайкадеш латт. Цудухьа вай кагийча наха, мехкахоша Рамадан бетта шоашта маьл боаккхаш, цу бетта дозал гойташ, Далла гарга дола гIулакхаш леладир. Мискачунна га хьаллоацаш, шоай камоаршалца эшача наха новкъостал деш, хьабоагIаш ба дукха вай къаман таро йола нах. Шоашта хулаш болча дунен пайдан тIара луш дола загат да из. Царех цаI я «Тешам» яха дикача гIулакхий фонд. Цун викалца Осканъкъан Хьамзатаца хилар тха къамаьл.

Цо яхачох, беза мархий бутт хьахилча денз, хIара сайрийна нах чубехаш, марха доастийташ, уж вIашагIтохаш, царна шоайла кхетаченаш еш, къахьийгар цар. Тайп-тайпарча урхалленашкара бийхар уж. Масала, «Дикая дивизия» оала тоаба яр, ахархой, хьехархой, йоазанхой, суртанчий тоабаш яр. «Ираз» яхача кхалнаьха юкьарлонна доакъашхой бар, модз доаккхараш бар, дуккха а кхыча организацией викалаш бар цига сарахьа марха даста чубехаш хиннараш. Духьал марха даста чубеха нах вIашагIтохар хинна Iацар из. Цига таро хилар тайп-

тайпара викторинаш дIаяхьа. Пул совгIа, берашта-бошга, иштта таро йоацарий дезалашта тIабувха гIирс ийцар, 89 бер чулоацаш. ЛаьрххIа сагIа доаккхаш бола болх а дIабихьар. Таро йоацарашта, дукха деце а, сагIа луш хиларах гIулакх хулар, хIана аьлча цхьайола кхачан продукташ эца йиш йоацаш бола дезал а бар вай мехка. Цудухьа царна из дIакхачийта ловш хулар уж. Тикашка а, лаьрххIа шоай берашца дIа а бахе, царна эшаш дола барзкъа хьахаржа вIаштIехьдаьккхар, цу хьакъехьа лаьрххIа дола «Тешам» фонда сертификаташ дар цу наха дIаденна, цу тIа мах латтар, цу маьхах барзкъа харжа таро яр цар.

Таро йоацача навъа дог хьастар, чIоагIа эшаш хIама да. Даьлагахьара боккха маьл а хул цу юкье даькъа лаьцарашта. Мархий бетта хьа а вена цхьан сага шийгара ахча Юдилладар, ший цIи ма яккха аьнна, цунна дозал цадоадар духьа. Цу ахчач бIарчча бетта нахага марха дастийта таро хилар хIара сайрийна. Духьал марха даьста Iацар цига. Тайп-тайпара динца дувзадена, къаман мотт кердабоаккхаш, Iадаташ дувцаш дола хаттараш увттадир гулбеннарашта хьалхашка. Царна нийса жоп дала ховш хиларах, хоадабора моллагIа долча хаттара мах. Дика ховраш а бар, массехк юхаозалуш хиннараш а бар, бакъда массанена цхьатарра пайда хулар цунах.

Цига даькъалоацаш вай къаман цIихеза йоазанхой, наха дика бовзаш бола нах бар. Безаме вагIар а шоайла пайда эцар а хулар цига.

Кхьаметтел араьхара лаьрххIа цига даькъа лаца цIабаьхка нах а бар цига. Дукхача хIаман маьха дар цу тайпара вIашагIкхетар. Цу безача Рамадан бетта, шоашкара сагIа даккха ловраш дукха бар. Масала, таро йоацача фусамашта новкъостал дир, хIаьта берашта тIабувха гIирс эцара ахча гуддаьраш нах шоаш бар. ХIаранена ловш дар шийгара цу юкье даькъа лаца. Пул совгIа, кхачан продукташ дIаекъаш бола болх а бир «Тешам» фондо. Цига геттара чIоагIа накъабаьлар шоай лоIаме къахьегаш бараш, уж хиннабецаре иштта из болх дIа а гIоргбацар, хIана аьлча массанахьа кхача ма везий. ДукхагIа «Тешам» фонде болх дIахьораш уж ба. Цудухьа къаьстта цу юкье даькъа лоацаш хиннача кагийча наха, мехкарашта баркал ала ловш вар Осканъкъан Хьамзат. Мел чIоагIа рузкъа дале а, таро яле а из дIакхачийта саг ма везий, наьха кулгаша хьадеш да из а. Шоашта маьл боаккхаш кагирхоша дIахьош дукха болх ба тахан. Къаьстта мархий бетта из совбоалаш хулар. ТIехьарча хана дукха маьждигаш ма дий вай мехка хьалдаь. Боккхача навкъа юхегIолла доаккхаш дола маьждигаш чу а лоацаш, хий а хурмаш а наха дIаекъаш бола болх бар цу бетта тIатIа

дIахьош. Маьждигашка дIачу мел ваьннача хиш а хурмаш а Iоувттаяьяр, пул совгIа навкъа боагIача наха, уж марха даста кхоабержолоаш, машенаш сувцаеш, дIадийкъар хий а хурмаш а. Хоза гIулакхаш вай къамах массаза даьккад. Цу юкье доккха даькъа дIалоацаш хьабаьхкаб вай кагирхой, яхаш, дийцар тхона МагIалбикерча Исламски университета хьехархочо Досхой Мадинас. Цо белгалдора, хIара шера цу лоIамеча къахьегамхой тоаба из гIулакх бIарчча мархий бутт йистебаллалца дIахьош хилар. ТIехьарча хана вай къаман хозача гIулакхех хинна дIаэттад из. Хоза масал да из, сагIа даларал хозагIа гIулакх кхы малагIа хургда. ДIаяхача ханашка а, таро яле а еце а, сагIа луш хиннад вай. Мархий бетта нах чубийхе а бой хьаьсте а, из оагIув лорае хьежад вай къам. Къаьстта мутаIаламашта сагIа далар геттара а деза хиннад. Тха университетте а шортта яа хIама яхьаш хьабоагIа нах, укхача деша багIача мутаIаламашка марха дастийтара. Укх шера а иштта хилар. ХIаравар цу шера цкъа мара ца боагIача мархий бетта шийна маьл баргбола никъ лохаш хул. Из да вай Даьлах тешаш хилар а, вай Даьлах кхераш хилар а, Цунна диканга сатувсар а. Тахан дIаденнар кхоана накъадаргда. Маьлехьа хилда вай мехкахоша даь Ибадат, цар денна сагIа, цар Даьла духьа мел даьр.

Г О Б Ъ Я В Л Е Н И Е

Утерянный диплом серия 06 СПА 0001770, выданный «Ингушским медицинским колледжем им. А.Тугаевой» в 2013 г. на имя Албаковой Мадина Ахметовны, считать недействительным.